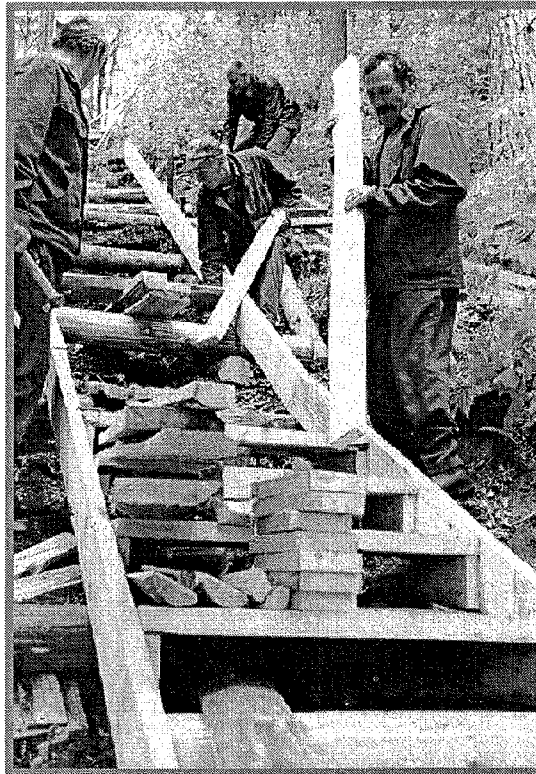

LADAKALNIS

3 (75)

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

2002 m.
liepa - gruodis

**Šiame numeryje
skaitykite:**

**Lengvai dūžantis erelių žuvininkų
gyvenimas**

Kas plaukia nugara į dugną?

Po Palūšės ir Pašaminės pasižvalgius

Vasaros aidai ANP

TURINYS

PARKO GIRIŲ TAKAIS

B. Šablevičius	Juodkaklių narų paslaptys	3 psl.
B. Šablevičius	Ereliai žuvininkai: pavojingas gyvenimas lizde	4 psl.
V. Drūteika	Kretuonas – praeitis, dabartis, ateitis	6 psl.
A. Čeponis	Šikšnosparnių naktis 2002	10 psl.
	ANPD į Jus kreipiasi redakcijos prašymu	11psl.

VOLUNGĖ

M. Čepulėnienės eilės	12 psl.
-----------------------	---------

KRAŠTOTYRA

D. Savickaite	Palūšės bažnyčios muzikinis paveldas	14 psl.
D. Savickaite	Bažnyčios globėjas	15 psl.
D. Savickaite	Pašaminė	17 psl.
D. Savickaite	Pašaminės naujakuriai	17 psl.
D. Savickaite	Europos paveldo dienos	18 psl.
D. Savickaite	Reprezentacija "Vilniaus dienoje"	19 psl.
G. Degulytė R. Stripeikis	Aštuonios draugystės dienos "Mėlynujų ežerų" stovykloje	20 psl.
V. Luneckienė	Stripeikiuose skambėjo vaikų balsai	21 psl.
L. Šidla	Kaimo kronikos	22 psl.

PARKO GIRIŲ TAKAIS

JUODKAKLIŲ NARŲ PASLAPTYS

Praeitą vasarą viename Aukštaitijos NP ežerų, mažytėje salelėje, užtikau lizde sėdintį juodakklį narą (*Gavia arctica L.*), antrasis laikėsi netoliese. Bent 5 dienas stebėjau narus, o grįžęs po 10 dienų pamačiau: nariai lizdo nebėturi, apatiškai plūduriuoja ežere. Lizdo žūties priežastis liko nežinoma. Tiesa, salelėje, per 2 m

nuo narų lizdo perėjo vieniša paprastojo kiro (*Larus canus L.*) pora. Kartą mačiau, kaip baltasis kaimynas be matomos priežasties išlėkė iš lizdo ir energingai užpuolė ne perintą narą, o šalia plūduriavusį. Ataka tęsėsi ilgai, naras turėjo daug kartų nardyti į vandenį nuo kiro agresijos. Gal tai jis išplėšė narų

lizdą? Bet plėšikiškojo kiro lizdas taip pat buvo sunaikintas!

Juodkaklių narų istoriją Aukštaitijos NP ėmiau rašyti nuo 1978 m. (iki to rašytinių duomenų nebuvo), kai pirmą kartą juos suradau Utenio ežere. Bet gyvenamąją vietą nariai pasirinko mažą 50 ha ežerą miške, kur juos aptikau 1980 m. Ir štai jau 22

metai nariai nesitraukia iš jiems patikusios vietos. Galvoju: per tokį ilgą laiką ežere turėjo pasikeisti keletas ar daugiau individų. Vadinasi, šis ežeras yra lyg narų ekologinių reikalavimų etalonas ir jie tikrai nesuklydo. Ežeras apsuptas miškų, gana tylus. Jo gylis – apie 25 m, krantuose matyti balsvas smėlis. Vanduo tokio tyrumo, kad gali be bai-

Nukelta į 3 psl.

JUODKAKLIŲ NARŲ PASLAPTYS

Atkelta iš 2 psl.

mės atsigerti įbrides – lyg čia būtų sutekėję šaltiniai. Panašaus švarumo ežerus Lietuvoje esu aptikęs tik du – tai Dusią Dzūkijoje ir Šventą Zarasų rajone.

Kodėl tiek dėmesio juodkakliams narams? Visi mokslinių pagrindų sudaryti paukščių faunos sąrašai, apibūdiniojai, iliustruoti atlasai pradedami nuo narinių paukščių. Tai todėl, kad narai – anksčiausiai susiformavusi grupė paukščių, tebegyvenančių ir dabar Šiaurės pusrutulyje. Literatūroje narai pristatomi po pingvinų t.y. beveik pirmoje vietoje, o natūroje – priešingai: jie gana retai matomi net ornitologams, o kitiems „gamtos mylėtojams“ lieka beveik nežinomi. Todėl tenka matyti: krante stūgaujant tų „gamtos draugų“ stovykla (iš miestų atleikia pailsėti Gamtos prieglobstyje...) su trankia muzika, valtimis, triukšmu ir, suprantama, šunimis. Apie tai, kad narai ir kiti ežero gyventojai išblaškyti lieka kiton ežero pusėn, humanoidai net neįtaria. Juodkakliai narai man atrodo vieni iš pačių įdomiausių ir rečiausių šalies paukščių. Tačiau ne tokie reti, kad nebūtų vilties pamatyti. Reikia tik noro pažinti gamtą, į kurią atūžime „ilsėtis“. Būna taip: ilgai stebi ežerą, ten plauko „visokie“, bet narų – nė žymės. Gali net užrašyti rezultata: „Narų nėra“. Todėl ieškant jų, chaotiški ir epizodiški ežero žvalgymai nelabai tinka. Narų specifinė elgsena daro juos nepaįstai paslaptis. „Tuščiame“ ežere jie atsiranda netikėtai, išdygsta tiesiog iš vandens. Narai mažai kreipia dėmesio į dienos ir nakties skirtumus. Naktį vis girdisi jų balsai, o ypač per mėnesieną ir prieblandoje. Nuo ryto daug plauko, maitinasi (nardo), valo, tepa plunksnas ir snaudžia. Jų miegas

trumpas kaip kiškio. Kai vienas poros narys užsnūsta, kitas budi šalia. Po 3-7 min. paukščiai keičiasi vietomis. Žuvytes išžvalgo, plaukdami galvas įkišę vandenin ir, jei reikia, neria žvejoti. Štai kodėl jie apsigyvena švariuose vandenyse. Nardo tobulai. Jei stebi tą vietą kur paniro, visada būsi apgautas - narai išnyra labai toli. Nustatyta, kad po vandeniui jie išbūna iki 2 min. 15 s. 50 ha dydžio ežerą jie perplaukia tik kartą išnirę į paviršių įkvėpti. Tačiau ramioje aplinkoje, kai krantuose neįaučia šunų ir jų žmonių, narai moka būti nerūpestingi. Štai vienas jų plūduriuoja pilvu... aukštytyn, taigi, nugara į dugną. Šviečia sniegiškai balta apačia, styro juodos kojos. Išpūdis nemažas: na, kas matė gyvą paukštį, plaukiojantį taisyklingai užvertusį abi kojas? Narui tai įprasta, nes reikia sutepti ir kitaip prižiūrėti pilvo plunksnas. Bet pajutę pavojų, narai plaukia giliai nugrimzdę – taip giliai, kad gali kyšoti vien tik galvos. Narų apdaras irgi nepaprastas. Praeityje Šiaurės tautų žmonės nulupdavo narų galvas ir kaklus, o išdžiovinę siūdavo puošnias apykakles, nes plunksnų tankumas ir smulkumas toks, kad labiau primena neperšlampamą žvėrelio kailiuką. Ir visas naro kūnas toks aptakus ir „nupoliruotas“, lyg būtų aptrauktas plėvele. Narai nevaikšto (tik vos vos nusistumia pilvu į lizdą, kuris visuomet krantelyje ar ant vandens), nes kojos išdygę pačiame kūno gale. Net kvėpavimo šnervės snape užsidaro klapanėliais, kad nardant jų neužkimštų vanduo. Turėdamas tik 3 apdaro spalvas – baltą, pilką, juodą – naras išlieka labai išraiškingu, net dekoratyviu paukščiu. Tai dėl to, kad jų deriniai yra tobuli. Beje, balta, pilka ir juoda, anot dailininkų, nėra spalvos. Vienintelė tikra spalva yra raudona – tokios narų akys, nes

metališkas mėlynomo, žalsvumo blizgesys ant plunksnų yra netikras. Nors narai dydžiu prilygsta nedidelėms žąsims (sveria 2,8-3,8 kg), bet vietiniai gyventojai neturi jiems vardo. Narais jie vadina kitus paukščius: ausuotuosius kragus, laukius. Mat jų gausu ir žvejai visad mato juos nardančius, nors tikrieji narai į anuos nepanašūs.

Dauguma savybių, kurias stebime narų elgsenoje ir ekologijoje, yra itin savitos, lyginant su kitais vandens paukščiais. Kartą šviesią poliarinę naktį stebėjome aplinką Baltosios jūros krante. Staiga pasigirdo gausus gagenimas ir klykavimas. Turėjo būti nemažas žąsų būrys. Bet iš už granito uolų jūroje išplaukė porėlė narų – buvo jų tuoktuvų metas... Narų balsai nenusakomi, tai neeilinio gamtos grožio apraška. Šiek tiek galima palygintisu gervių „sidabriniais trimtais“. Vėliau vėl teko žavėtis ir stebėtis Zarasų rajono miškuose. Vieną balandžio naktį ten iškliausiu narų balsų serijas ir jų aidas mistiškoje mėnulio šviesoje tamsiuos eglėnuos sukėlė neapsakomą laukinės gamtos didybės pajautimą. Tuoktuviniai narų balsai klausytoją užgriūna lyg vandens kaskadų srautas, šalin nubloškiantis kitas minis...

Lietuvoje juodkakliai narai daugiausiai apsigyvena ežeringuose miškuose, visų pirma, rytinėje šalies dalyje. Juos privilegija skaidrūs girių ežerai, primenantys šviesią Skandinavijos ir Karelijos šiaurę, Rusijos taigas. Iš XX a. 7-9 dešimtmečių periodikos sužinojome, kad narai lankydavosi ne tik Rytų, bet ir Vakarų bei Pietų Lietuvoje. Tačiau dr. S. Sinkevičius rašė, kad per maždaug 1940-1988 m. laikotarpį sunyko visa „lietuviškųjų“ narų populiacija (Mūsų gamta, 1988-7). Gal jis buvo teisus, nes ilgą laiką joks

kitas mūsų ornitologas neturėjo tiek daug duomenų apie narus. Bet dabar vėl galime kalbėti apie tam tikrą narų populiaciją šalyje, nors labai neskaitlingą ir pažeidžiamą. Man pačiam juodkaklius narus teko stebėti: Ignalinos raj. – 4 ežeruose, Lazdijų 1, Molėtų – 6, Švenčionių – 16, Utenos – 2 ir Zarasų – 8 ežeruose. Norint sužinoti tikrąją dabartinę populiacijos būklę, pakaktų vieno, atsidadusio ir paukščių atžvilgiu sąžiningo *a la Sinkevičius* ornitologo. O kol tokio vis neatsiranda, juodkakliai narai yra baidomi tik agresyvių gamtai poilsiautojų.

Reiktų panagrinėti dar apie vieną nematomą narų gyvenimo pusę – jų veisimosi periodą, sėkmes, pavojus, biotechniją. Bet tą jau yra atlikę praeityje žinomi ornitologai A. Pranaitis, S. Sinkevičius, V. Stanevičius ir kt. Primenu, kad jų surinkta įdomi ir vertinga medžiaga yra žurnale „Mūsų gamta“ 1975-6, 1980-12, 1982-2, 1987-3, 1988-7 numeriuose.

ANP yra antras ežeras (Švenčionių rajono dalyje) su besiveisiančiais narais. 2002 m. vasarą jame buvo pastebėta pora su jaunikliu (ornitologo V. Drūteikos informacija). Gaila, kad narų veisimosi sėkmė būna menka. Jie deda vos 2 kiaušinius, ir dažniausiai išauga tik 1 jauniklis. (Jei išauga iš viso.) Kiaušinių perėjimo periodas pilnas pavojų. Narų lizdus išplėšia viską matantys krankliai, išbaido poilsiautojai krantuose ir valtyse. Žvejai, radę žuvingą vietelę ežere, ilgam nugramzdina inkarą, neįtardami, kad sustojo netoli narų lizdo... Bet džiaugiamės ir tuo – turime net 2 narų poras. Didžiausia narų sankaupa Lietuvoje yra Labanoro girios ežeruose – Labanoro regioniniame parke.

Bronius Šablevičius.

ERELIAI ŽUVININKAI: PAVOJINGAS GYVENIMAS LIZDE

Išdavikiškai šviečia mėnulis. Jo šviesa apgaubia mane, atsargiai sliuogiantį medžių aukštyn, į paruoštą palapinę. Šalia, pušyje, pūso lizdas, o prie jo stovi erelio žuvininko patelė ir... manęs nemato? Tuoju tuojuims klykauti! Nuo tos įtampos pulsas plaktukais ima daužytis smegenyse: negi suardysiu visą akciją, paukščiai pamatys mano apgaulę ir pradės bijoti palapinės? Kiekvienas patyrimas – tai tam tikro dydžio atradimas. Šį kartą – tai, kad žuvininkas sutemose, naktį, nors ir šviesią, silpnai mato. Tai dieninių paukščių bėda, pradedant vištomis ir baigiant tokiu padangiu karalium kaip žuvininkas.

Pagaliau palapinėje. Laikrodas šviečia 2 val. ir 20. Nusiimu krovinį – sunkią kuprinę, tyliai įsitaisau. Kuo mažiau traškesio! Naktis tvanki, prakaitas srūva per kaktą, širdis daužosi. Kai pasiekiau palapinėje savo šaką – "fotelį", situacija iškart pakito: dabar – 18 valandų tupėti slėptuvėje. O ką tik buvo samanų guolis po pušimi: iš vakaro dariau bandymus nors valandėlę užmigti. Deja. Žinoma, uodai. Bet labiausiai trukdė naktinė atmosfera miške. Ji veikia: skatina žiūrėti, klausyti, mąstyti, jausti kvėpavimą gamtos procesų, kurie apgaulingai atrodo miegantys.

Mėnulio lėkštė greit nuslysta už girios viršūnių, o pro skylę palapinėje imu įžiūrėti juodą lizdą ir miško juostą aname ežero krante. Virš jo sunkiasi melsvai žalsvas švytėjimas. Saulėlydis teberusena ar aušta? Tuoju prasidės gyvenimas...

Lizde – trys žuvininko jaunikliai. Dideli, su plunksnom, sutūpę, susiglaudę, margi, rusvi, veik nematomi.

Žuvininko patelė (nenoriu jos vadinti tokiu nemaloniu žodžiu) – šalia lizdo, sausoje pušyje, savo poste. Ji budi. Tarp Lietuvos plėšriųjų paukščių – tai fenomenalus reiškinys. Žuvininko patelė lizdo sargyboje atsistoja kovo pabaigoje, o "darbą baigia" rugsėjo vidury, taigi, pusę metų! Štai kodėl į palapinę prie lizdo NEVALIA įlipti dieną – įlipti nepastebėtam tiesiog neįmanoma. Sutrinka paukščių elgsena, jie ima bijoti palapinės, į kurią žiūri kaip į patogiai, į palapinę įkopia tik

tas fotografas, kuriam nerūpi retųjų paukščių išlikimo sėkmė, apsauga ir tolesnis likimas. Tegu jie blaškosi, klykia išsigandę ir keletą valandų dar dairosi įsitempę, – svarbu sumedžioti gerą "kadra" ir nultipti žemyn paukščių akivaizdoje.

...Vis labiau šviesėja. Jaunikliai atsibunda. Paeiliui ištisia sparnus, ražosi tupėdami. Netrukus jų motina atsiranda lizde ir jaunikliai pakyla ant kojų. Pusryčių laukimas? Nuo vakar dienos paukščiai turi būti išalkę, bet lizde – didinga ramybė, jokios įtampos. Štai keturi dideli paukščiai stovi lizde, jų judesiai sulėtinti, ištęsti. Ką tik išlindusi saulė jų šonus

nudažo raudonai. Laukinės gamtos apsuptyje aušros, saulėtekio valandėlės – didingas jausmas. Tai gyvųjų prisikėlimas intensyviems vasaros dienos įvykiams. Jau tiek šviesu, kad matyti, kaip miegas lyg dalgiu pjauna lizdo sargybę. Ramybės užliūliuota, merkiiasi ir jos galva svyryja svyra žemyn, ir kai ji "nukrenta", paukštis lėtai ir sunkiai ją pakelia, atplėšia akis, bet po poros sekundžių vėl apgailėtina knapsi. Niekuo nesiskiria nuo žmogaus, kuris iš paskutinių jėgų kovoja su miegu, bet jo nenugali. Netikėtai ji atgyja ir ima tyliai gailiai čiekti. Tai reiškia, kad patinėlis atsirado su žuvimi ir ėmė lesti prie lizdo jai matant. Štai ir jis – šlamėdamas

go: 6 mėnesius nepertraukiamai budi prie lizdo. Atnešus žuvį, gal tik porai sekundžių lizdas prisipildo nuostabių didelių paukščių, jų net 5, visa šeima. Patinėlis, išlaisvinęs žuvį iš nagų, bet taip ir nespėjęs suglausti sparnų, išskrenda. Dabar žuvį savo letena sugniaužia patelė. Ji nerami – labai alkana! Du jaunikliai atsisuka į ją ir susikūprinę, tikrų erelių pozoje, sustingsta laukime. Begalvi karši valgo visi trys, tvirtai vadovaujant motinai: dideli vaikai maitinami iš snapo į snapą lyg bejėgiai žvirbliai. Pusryčiaujama lėtai, be garso ir nervinimosi. Stai ga girdžiu – kažkas nutiško vandenin. Pro slėptuvės plyšį spėju pamatyti: patinėlis (šalia lizdo!) sugavo nedidelę žuvelę ir nusineša į savo poilsio postą sausoje pušyje. Kiek įvykių iš pat ryto, nors po saulėtekio praėjo vos pusė valandos!

Žuvis išdalinta, jaunikliai, kurie norėjo, papenėti. Vėl ramuma. Apačioje, pomiškio eglutėse, čirpia liepsnelių ir karetaičių mailius. Jis sustiprina ramybės pojūtį. Nelauktai pakrante tyliai tyliai prasliuogia valtis su žvejais. Jie stengiasi neišbaidyti žuvelių ir tik jas vienas temato. Griežtoji lizdo sargybė pasitempia, bet tyli. Ji žino, kad toks vaizdas su žmonėmis jai dar niekad nėra pakenkęs... Be to, ir patinėlis šalia. Jo šalti nervai taip pat drąsina.

...10 valanda ryto. Į lizdą atskrenda antra žuvis. Jei ji dar gyva (o taip kartais atsitinka), pirmą ir paskutinį kartą gali išvysti savo gimtąją stichiją iš paukščio skrydžio. Patinėlis, atrodo, labai pareigingas, bet pozuoti šeimyninei nuotraukai nenori, – išleikia lyg kulka. Žuvis sveika, nenulesiota galva, gana stambus karšis (kažin kodėl prisimenu, kad neskanu ją valgyti – vien smulkios ašakos). Du jaunikliai lesa patys, patelė neutrali

Nukelta į 5 psl.

ERELIAI ŽUVININKAI: PAVOJINGAS GYVENIMAS LIZDE

Atkelta iš 4 psl.

stebėtoja, o trečiasis abejingas: jokios erzelynės, skubos, konkurencijos. Jis lesa, atėjus eilei. Galop patelė žuvį pribagia. Tuo metu jaunikliai nusisuka nuo jos, sutartinai žiūri ežeran, atsukę man nugaras. O laikas slenka vėžliu. Gal todėl, kad kyla saulės karštis, organizmas ima reikšti pretenzijas dėl bemiegės nakties, o gal todėl, kad skauda visą dugną nuo sėdėjimo ant šakos. Atrodo, artėja žadėtieji 35 laipsniai... Patelė kažkur išlekia. Staiga – stukt dusliai man virš palapinės ir skreba... Tai ji, po sočių priešpiečių pasirinko vietą ilsėtis, plunksnoms valytis ir virškinti. Mus skiria kokie 3 metrai. O, kad ji žinotų, kokį kaimyną turi! Bet nežino. Štai ir pasimato vidurnakčio pastangų prasmė ir nauda. Apie porą valandų ji varžė mano ir taip labai ribotus judesius. Lyg be to neturėčiau vargo! Ilgą vidurdienį, nuo 11 iki 13.50 žuvininkai leidžia sau nieko neveikti. Tikra ispaniška siesta – “negyvoji valanda”. Tiesa, motina grįžta lizdan ir išskečia sparnus: “mažiukus” reikia apsaugoti nuo saulės smūgio. Die, kokie jie vargšai! Nuo karščio bejėgiai, išsižioję, plunksnos pašiauštos, sparnai nukarę, neturi jėgų juos nu laikyti, o iš jos pražiotos burnos per lenktą snapą laša kažkoks vandenėlis...

— Ir vėl žmonės šalia. Plaukia vieniša baidarė. Ačiū akliams – tatau ži-

no ir žuvininkai, todėl lizdo ramybė ir vėl nepažeista. Trys turistiniai individai išlipa į krantą ir už 170 metrų maudosi natūraliu pavidalu, jų jauniklis šaukia, plyšauja (žinoma, juk čia miškas, darai, ką nori). Žaviuosi žuvininkų stiprybe. Vadinasi, jie nė karto nėra nuo žmonių nukentėję (vargšai žuvininkai vienoje Labanoro girios pelkutėje, pamatę žmones net per 500 metrų nuotolį, ima isteriškai klykti, - “ačiū” visiems fotografams ir gamtos mylėtojams).

Po trijų ilgų valandų pertraukėlės, 13.50 – trečioji žuvis. Iš tėvo kojos ją perima jauniklis, taigi, moka ir žino. Ilgai gnaibo po kašnelį. Prisigretina antrasis, būdingai susikūprina, pasilenkia, sustingsta, gailiai, prašančiai čiekia. Nedrąsiai kapteli žuvį. Ir brolis ją... atiduoda. Gi trečiasis savo poza tarytum sako: turėkit jūs tą žuvį, nei aš jos noriu, nei ką! Ši scena labai būdinga, ją galėjau stebėti daug kartų įvairiuose lizduose. Jų prigimtineje elgsenoje užkoduotas taikus sambūvis – atvirame, be apsaugos lizde gyvenk ramiai, nesidraskyk, nesipešk, nesidemonstruok visai apylinkei. Patelė, lig tol stulpu stovėjusi šalia, neiškenčia, prisiartina prie lesančiojo ir letena perima žuvies liekaną. Ji valgo pati ir peni iš karto du vaikus. Vienu galvos pasukimu atgnybia rausvą gabalėlį ir grakščiai atkiša vienam iš jų. Tas persuka

galvą į kitą plokštumą ir dailiai paima. Šitaip elegantiškai, iš snapo į snapą galima perduoti ne tik žuvies kašnelį, bet ir aguonos grūdą. O, ilga liepos mėnesio diena!

Karštis atima jėgas, migdo akis, išrengia iš nakčiai paimtų drabužių. Palapinė teikia karštą šešėlį – jokios paguodos. Tuo tarpu žuvininkai neskuba. Suvokiu, kad jiems laiko samprata neegzistuoja. Gyvena ta minute, momentu. Štai ir dabar – vėl ilgas “užtemimas” jų veikloje. Patelė dar gelbsti vaikus nuo iškepimo, patinėlis bene 3 valandas nepavargdamas ilsisi savame poste. Sutepė plunksnas, snapu išlygino kiekvieną individualiai, dabar snaudžia, snapą po sparnu pakišęs. Veiksmas ilgam sustoja, bet nenuobodu. Kai vos ne parą nematai kitokio pasaulio, tik paukščių gyvenimą lizde ir mažą erdvę prie jo, - įsilieji į jų srautą. Tampa aišku, kas ką daro. Bet žmogiškosios minties vingiai per paukščio proto prizmę suteikia daug vietos filosofiniams eksperimentams, prielaidoms ir atradimams. Skrisk lėktuvėliu virš miškų ir žuvininkų lizdus atrasi iš oro, bet pamanyti, kad jie tušti. Paukštis iš viršaus pilkai rusvam lizde sunkiai susekamas, o margi jaunikliai, prisiploję gūžtos centre – neįžiūrimi. Ir kiaušiniai atrodo lyg pušies ar beržo žievės gabalėliai būtų. Šito reikia, jei nori, kad tavo lizdas, kurį “slepia” tik debesys ir aukštas dangus, išliktų gyvybingas.” Priedo, primityvios psichikos paukštis tokiose sąlygose neišsilaikytų. Vadinasi, turi tapti “supratingu.

Žuvininkai visą tai turi ir todėl per dešimtis milijonų metų evoliucijos kaktlizmų keliu atskrido iki mūsų dienų. Ir dar kokie tobuli!!! Net mokslu neišsėmsi.

Ketvirta žuvis – 17.20. Pačiumpa alkaniausias jaunėlis. Grobį dorėja egoistiškai vienas. Abu broliai prašytojų pozose nuolankiai nuleidę galvas tyliai čiekisi, bet veltui. Užtektų prieiti ir gal pasidalytų visi. Bet neprieina. Gaila man alkanųjų, nes, tiesą sakant, aš juos visus labai myliu, nors eik ir atstatyk teisingumą... Na, o tas - koks beširdis ir rajūnas! Žuvį dorėjo pusan-tros valandos. Per tą laiką net užmiršdavo ją turįs. Kelis syk nusnaudė, atsibudęs knibinėdavo iš naujo. Sulesė visą. Manau, tai buvo alkaniausias, gal anksčiau nuskriaustas jauniklis. Diena baigiasi vangiai. Karščių iškamuoti paukščiai aptingsta, bejėgiškai išgriuvę tįso lizde. Patelė rymo savo poste, patinėlis nežinia kur. Kas sotus, kas alkanas – visi susilygina. Vakarą. Lizdą pagaliau uždengia vėsus palaimingas miško viršūnių šešėlis. Jaunėliai atkunta, kedena plunksnas. Maistas nerūpi. Bus miego naktis, o išaušus – soti dienos pradžia. Ar tikrai? Nes jeigu...

Nes jeigu patinėlis žūtų, o jis toks taikus, beginklis ir pažeidžiamas, - visa žuvininkų jaunoji pamaina mirtų badu, jų maistui plaukiojant čia pat, po lizdu...

Paslaptingas, sudėtingas, viliojantis, įdomus, gražus ir trapus, lengvai dūžtantis erelių žuvininkų gyvenimas...

Bronius Šablevičius

Kretuonas – praeitis, dabartis, ateitis

PRAEITIS

Kiek akys beaprėpia – vis paukščiai. Jie skraido, sklando, nardo, bėgioja... Nuo daugiasparnio plunksnų plazdesio virpa oras, mirga akyse, ausis plėšo neapsakomas klyksmas ir riksmas. Pavieniai garsai vis dažniau susilieja į kurtinantį ūžesį, kuris lyg vėjo gaudesys, akimirkai nurimęs, aptilęs, žiūrėk, vėl atgyja su nauja jėga ir energija.

Paukščiai dešinėje, paukščiai kairėje... Pakeli galvą ir nenoromis susigūži nuo tiesiai į tave pikiruojančio rudagalvio kiro. Išsi-žiojęs, visa gerkle šaukdamas, paukštis lyg strėlė, prašvilpia pro pat galvą, kyla vėl į viršų ir puola, puola... Antpuolis seka antpuolį, susirenka daugiau paukščių. Kirams ateina į pagalbą žuvėdros, griukai, tulikai, pempės... Kolektyvinė ataka priverčia bėgti bet kurį įsibrovėlį.

Bandome skaičiuoti paukščius, bent apytikriai. Šimtas, du šimtai... penki... tūkstantis... Nuostabiausia, kad ši didžiulė, įvairiarūšė paukščių bendrija gyvena akimi aprėpiamame plote – tik 19 ha saloje.

Tai Didžioji sala – centrinė, įdomiausia Kretuono ežero dalis. Ji nustebina kiekvieną čia atsilankiusį, ilgiau užvaldo jo dėmesį.

Kretuono ežero baseinas išsidėstęs šiauriniame Švenčionių rajono pakraštyje. Ežero baseinas išraižytas tankiu lauko kelių tinklu, tačiau didesnių kelių čia nedaug. Vakariniu baseino pakraščiu eina geležinkelio linija Vilnius – Daugpilis.

Baseinas yra gana aukštai virš jūros lygio. Žemiausia baseino vieta – giliausia Kretuono ežero dauba – yra maždaug 135 m. abs. aukštyje. Vandens paviršius laikosi 145,2 m abs. aukštyje. Einant nuo ežero, reljefas kyla. Ypač gausiai aukštas reljefo kilimas pastebimas rytų kryptimi. Atskiros kalvos rytiniame baseino pakraštyje viršija 220 m. abs. aukštį.

Kretuono ežero baseine yra 22 ežerai. Didžiausias – Kretuono ežeras, antrą vietą pagal dydį – Vajuonio, trečioje – Kretuonykščio ežeras, esantis arčiausiai Kretuono ežero. Visi kiti ežerai nedideli ir išsidėstę toliau nuo Kretuono.

Didesnė baseino ežerų dalis yra pratakiniai, turintys po vieną – du intakus ir vieną ištaką. Baseino pakraščiuose telkšo 6 aklieji ir 2 vandenyskriniai ežerėliai.

Įdomesni duomenys apie Kretuono ežerą:

1. Didžiausias plotis – 2625 m.
2. Vidutinis plotis – 1729 m.
3. Plotas – 880,0 ha.
4. Didžiausias gylis – 10,9 (12,6) m.
5. Vidutinis gylis – 5,2 m.
6. Krantinės ilgis – 16,600 m.
7. Salų skaičius – 6.
8. Bendras salų plotas – 25,5 ha.

Kretuonas – vienas didžiausių Lietuvos ežerų. Jis respublikos ežerų tarpe – antroje dešimtyje pagal plotą, o Ignalinos – Ginučių ežeryne sau lygių neturi.

Kretuono ežero pakrantės apgyvendintos skirtingai. Prie ežero gyvenviečių beveik nėra, jos – už kelių šimtų metrų ar net už kilometro nuo ežero. Daugiausia kaimų rytinėje ir šiaurės – rytinėje pakrantėse. Čia Rėkučių, Pervieniškų, Reškutėnų kaimai. Pietinėje ir pietrytinėje pakrantėse, kiek toliau nuo ežero, įsikūrę Kretuonų, Murmų ir Raudonės kaimai. Šiaurinėje pakrantėje prie ežero, prigludęs nedidelis Pakretuonės kaimelis. Kaimai gana seni, labai įdomūs savo kultūrinio-istorinio paveldu, architektūra.

Reškutėnai – pats didžiausias kaimas rytinėje pakrantėje, tarp Kretuono ir Kretuonykščio ežerų. Kaimas – tai geografinė teritorija, kur nuo pačių anktyvųjų amžių, kai tik formavosi baltų gentys, apsigyveno lietuvių gentis, kuri už didžiojo Rėkučių gyvenbinio pylimo ribojosi su

sėliais. Reškutėnai – dvasinė teritorija, kur savita kultūra, papročiai ir tradicijos buvo puoselėjamos nuo žilos senovės, o visų amžių okupantams atkakliai priešinosi. Tą dvasinės tvirtybės ir pastovumo ryšį liudija gausūs archeologiniai radiniai, rodantys, kad šioje teritorijoje nevyko genčių ir tautų kraustymasis, gyventojai čia buvo senbuviai, o ne ateiviai. Reškutėnai – tai daugiasalė negu kaimas Švenčionių rajone prie Kretuono ežero. Reškutėnai – senųjų lietuvių genties apgyvendinta teritorija. Kraštas pilnas archeologinių radinių, piliakalnių, pilkapių, etnografinių kaimų, ežerų ir šviesios dvasios žmonių žemė. Apie Reškutėnų kaimo ir jo apylinkių istoriją galima sužinoti kaime įsikūrusiame Švenčionių rajono „Nalšios“ muziejaus filjale – Reškutėnų kaimo muziejuje.

Kretuonys – seniausias, įdomiausias ir garsiausias paežerio kaimas. Tai tipiškas rytų Lietuvos sodžius, skendintis senuose medžiuose ir soduose. Kaimas senas, kelių šimtų metų gatvinio tipo. Kretuonys garsūs savo senais meistrų išpuoštais pastatais, gražiomis kėlimis, gėlėse skendinčiais gyvenamaisiais namais.

Murmų – kaimas, pietrytinėje pakrantėje, kiek toliau nuo ežero. Kaimas – gatvinio tipo, primena Kretuonų kaimą, bet pastatai ir aplinka skiriasi nuo jo.

Raudonė – kaimas pietinėje pakrantėje, kiek toliau nuo ežero, prie vieškelio Švenčionys – Rėkučiai.

Pervieniškės – nedidelis, kaimelis rytinėje ežero pakrantėje, prie vieškelio Švenčionys – Rėkučiai, pusiaukelėje tarp Reškutėnų ir Rėkučių. Pro kaimą prateka Žaugėdos upelis.

Rėkučiai – kaimas į šiaurės rytus nuo Kretuono ežero. Vajuonio ežero pakrantėje. Jis gana kompaktiškas, linijinio – kupetinio tipo. Prie kaimo miške yra didelis kapynas. Rėkučių gynybinis pylimas.

Pakretuonė – pats ma-

žiausias paežerio kaimas šiaurinėje ežero pakrantėje. Dabar kaime 2 sodybos. Anksčiau kaimas buvo didesnis, pokario metais dalis gyventojų išsikėlė kitur.

Kretuono ežero ir jo apylinkių augalijos pobūdį nulemia fizinės – geografinės sąlygos, reljefo, šlaitų ekspozicijos, dirvožemio bei vandens režimo įvairumas, praeinantis paežerių geležinkelis ir nevienodai žmogaus eksploatuojamos ežero teritorijos atskiros sritys sudaro galimybes čia įsikurti daugeliui augalų rūšių, reikalaujančių tam tikrų sąlygų.

Vakariniu ežero pakraščiu tęsiasi sausi pušynai, apyežerio pietvakariuose perėinantys į lapuočiais medžiais ir krūmais apaugusią žemėlė. Užpelkėjusios ežero pakrantės tęsiasi pietiniame ežero gale bei pietryčiuose. Kitur pakrančių užpelkėjimas mažiau ryškus, o šiaurinis ir šiaurės vakarų ežero pakraščiai yra visai sausi. Labiau užpelkėjusios ežero pakrantės apaugusios krūmais ir medžiais. Didelė rytinio pakraščio dalis, šiaurinis ežero galas ir dalis vakarinės pakrantės yra sausesnės, dabar apaugusios medžių ir krūmų juosta. Aplink visą Kretuono ežerą gerai išsivysčiusi nendrių – meldų juosta. Jos plotis svyruoja nuo 30 iki 200 metrų pločio. Mišrūs nendrių ir meldų sąžalynai daugiau pasitaiko rytiniame ežero pakraštyje, maldynai daugiau išplitę ežero pietvakariuose ir pietuose, tačiau nedideliais plotais jie pasitaiko ir kitur.

Ežero salos gausiai apaugusios lapuočiais medžiais ir krūmais. Aplink salas išsivysčiusi nendrių – meldų juosta. Jos plotis svyruoja nuo 5 iki 100 metrų pločio. Vandens augalai turi didelę reikšmę vandens telkinių gyvenime. Ypač jie svarbūs vandens faunai. Ant jų stiebų ir lapų veisiasi smulkūs vandens gyvūnai bei jų lervos, kurie yra žuvų maistas. Kai kurios žuvų rūšys tiesiogiai minta minkštaisiais vandens augalais (plūdėmis,

Nukelta į 7 psl.

Kretuonas – praeitis, dabartis, ateitis

Atkelta iš 6 psl.

elodėjomis ir kt.). Tankiuose vandens augalų sąžalynuose žuvis neršia ir randa puikų prieglobstį jų jaunikliai. Vykdydami fotosintezę, augalai praturtina vandenį deguonimi ir sugeria anglies dvideginį.

Didelę reikšmę jie turi paukščių faunai. Tankiuose nendrių ir kitų augalų sąžalynuose paukščiai suka lizdus ir peri. Daugelis paukščių lesa vandens augalų sėklas, o kai kurie ir žolę. Ypač paukščiai mėgsta plūdžių vaisius. Vandens augalus ėda ir kai kurie kiti vandens gyventojai, pavyzdžiui ondatros.

Ežerų ir upių pakraščiuose augantys augalai sulaukia bangas, silpnina jų ardumą veiklą.

Kretuono ežeras bei jo apylinkės stebina paukščių gausa. Vandens ir pelkių paukščių gausumu bei įvairumu jam negali prilygti nė vienas rytų Lietuvos ežeras. Kretuono ežero Didžioji sala iš tiesų unikali vieta Lietuvoje.

Nuolatiniai Kretuono ežero ir jo salų paukščių faunos tyrimai buvo pradėti septintajame praeito šimtmečio dešimtmetyje. Tada pagrindinis ornitologų dėmesys buvo sutelktas į Didžiąją ežero salą, kurioje susiformavo gausi ir labai įvairi vandens ir pelkių paukščių bendrija. Siekiant išsaugoti šių paukščių lizdavietes bei susitelkimo vietas, 1974 metais Kretuono ežeras ir jo apylinkės buvo paskelbti ornitologiniu draustiniu. Per visą ežero ornitofaunos tyrimų laikotarpį buvo surinkta ir paskelbta nemažai duomenų apie vandens ir pelkių paukščių veisimosi biologiją, jų gausos kaitą. Per visą tyrimų, stebėjimų laikotarpį Kretuono ežere ir jo apylinkėse buvo stebėti 141-os rūšies paukščiai. 106 – jų rūšių paukščiai čia peri. Iš viso ežere ir jo apylinkėse nuo 1965 metų yra perėję 122 rūšių paukščiai. Kretuono ežero apylinkėse stebėti 71 nežvirblinių rūšių paukščiai. Kitos (70) yra žvirblinių būrio atstovės. 28 stebėtos paukščių rūšys įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą.

Kretuono ežero Didžioji (dar vadinama Plikoji, Paukščių) sala tapo žinoma daugumai Lietuvos gyventojų kaip retų paukščių perėjimo vieta.

Svarbiausi ir vertingiausi Kretuono gyventojai yra tilvikai. Tokių gausų ir įvairių rūšių jų sąstatą sunku mūsų krašte kur kitur ir besurasti. Pirmaisiais šiame būryje, be abejo, yra retieji juodkrūtis bėgikas ir gaidukas. Čia peri paprastasis gričiukas, raudonkojis tulikas, didžioji kuolinga, miškingose pakrantėse surasime krantinį tilviką, o miškuose slanką, gausu pempių ir perkūno oželių, ežero pakraščiuose sutiksime upinių kirlikų.

Antys yra būdingiausi Kretuono ežero paukščiai. Be paprasčiausių mūsų krašte didžiųjų ančių, dryžgalvės bei rudagalvės kryklių, šiame ežere peri daug kur retos šaukštasnapė ir smailiauodegė antys.

Iš nardančiųjų ančių ypač gausi kuoduotoji antis, pastoviai peri rudagalvė antis, klykuolė, pradėjo perėti rudė. Traukimo metu ežere gausu cyplių, apsistoja mažieji ir didieji dančiasnapiai.

Pavasariinių bei rudeninių kelionių metu Kretuono ežerą aplanko žąsų pulkai. Dažniausiai jos čia svečiuojasi anksti pavasarį, trumpai pailsėjusios bei pasimaitinusios, kelionę tęsia toliau.

Ežero augalų tankumylose peri laukiai, didieji baubliai, švygždos, aplinkinėse pelkėse bei pievose gyvena griežlės.

Iš penkių Lietuvoje gyvenančių kragų rūšių Kretuono ežere gausiausi – ausuotieji kragai, 1971 metais stebėtas juodakalis kragas. Retkarčiais užklysta juodakalis naras.

Sunku įsivaizduoti Kretuono vandens ir dangaus platybės be įvairiabalio kirų plykšmo, grakštaus žuvėdrų plėkio. Vanduo – jų stichija. Tačiau tik retkarčiais šie jūrų paukščiai užklysta į vidaus vandenį, ir tik kai kurios rūšys juose gyvena ir veisiasi.

Kretuono ežere, Didžiojoje saloje, gana gausiai peri ru-

dagalviai kirai, pora paprastųjų kirų, nemaža čia upinių ir mažųjų žuvėdrų. Pavasariinių ir rudeninių migracijų metu ežerą aplanko juodagalvis (mažasis) kiras, juodoji žuvėdra.

Visur Kretuono apylinkėse gyvena baltasis gandrų. Didžiojoje saloje mėgsta apsistoti pilkieji garniai.

Paežerių bei upelių išvagoti miškai yra tinkamiausi gyventi paukščiams. Todėl neuostabu, kad Kretuono apylinkėse randame beveik visus būdingiausius šiam biotopui sparnuočius. Ypač gausi paukščių bendrija gyvena Kretuonos upelio pakrantėse. Įdomi ornitofauna miškuose, gal tik kiek skurdesnė sausuose pušynuose.

Ežero apylinkėse gana būdingas tetrervas, negausiai gyvena jerubė, apylinkėse sutinkame kurapkas.

Būdingas ežero ir jo apylinkių gyventojas yra vištvanagis, ežere pastoviai apsilanko juodasis peslys, pušynuose perisketakis, dažnai sutinkamas suopis. Žymiai retesnis pelėsakalis.

Iškeltuose inkiluose perėdavo naminė pelėda, retkarčiais užklydavo balinė pelėda.

Vieni iš būdingiausių miško paukščių yra strazdai. Kretuono apylinkėse gyvena 5 rūšys.

Labai įprasta šio ežero apylinkėse yra liepsnelė, daug kur galima išgirsti lakštingalos suokimą. Paežeriai, mišku apaugusios salos pavasariais skamba nuo gausiausių mūsų giesmininkų – devynbalsių ir pečialindų – balsų, paežerių nendrynuose dažna didžioji krakslė. Be plačiai paplitusių pilkosios ir margasparnės musinukių, šiaurinėje miškų dalyje gyvena mažosios musinukės.

Iš startų – geltonoji ir nendrinė.

Savo laiku ši vietovė tapo ne tik paukščių apsaugai skirtu draustiniu simboliu šalyje, bet ir savitiška ornitologų "Meka". Joje apsilankyti buvo ne tik garbės reikalas, bet ir beveik privalomas jų "krikštas". Savo ruožtu, Di-

džioji sala traukė ne tik paukščių tyrinėtojus, bet ir visus gamtosaugininkus. Joje buvo kuriami klasika tapę Petro Abukėvičiaus dokumentiniai filmai, atskleidę paukščių gyvenimo paslaptis bei populiarinę gamtinių vertybių apsaugos idėjas. Net ir dabar stebina daugelio gamtosaugininkų prisiminimai, labai tiksliai apibūdinantys kaip Didžioji sala atrodė prieš 30 ar 20 metų. Tai parodo, kad patirti įspūdžiai ilgam išliko jų atmintyje.

Didžioji sala – istoriniai akcentai.

* Didžioji sala buvo viena iš svarbiausių retų paukščių permviečių Lietuvoje;

* saloje buvo ganomi gyvuliai bei šienaujama;

* didžiausia rūšių įvairovė bei perinčių populiacijų gausa aptikta septintajame praeito šimtmečio dešimtmetyje, esant neintensyviai ūkininkavimui;

* neigiami pokyčiai prasidėjo nutraukus ūkinę veiklą, ir to pasekoje suvešėjus krūmams bei aukštajai žolinei augalijai;

* vykdomi minimalūs tvarkomieji darbai sąlygojo vertingų buveinių išsaugojimą salos dalyje;

* intensyvios programos parodė jų efektyvumą;

* paukščių nykimą sąlygojo ne tik buveinių kaita, bet ir palankių sąlygų plėšrūnams susiformavimas.

DABARTIS

Kretuono ežero Didžioji sala kartu tapo ir klasikiniu pavyzdžiu, kaip neapgalvoti draudimai, net ir vedami kilnių gamtosaugininkų tikslų gali sunaikinti ypatingai vertingą gamtinę teritoriją. Dabar kone "vadoveline" tiesa tapo teiginiai, jog atvirų pievų gyvavimą gali palaikyti tik vykdoma tam tikra žmogaus ūkinė veikla (šienavimas, gyvulių ganymas ir pan.). Tačiau ji buvo suprasta tik vertingų gamtinių teritorijų, kurių tarpe yra ir Kretuono ežero Didžioji sala, praradimo kaina. Taigi, dabar

Nukelta į 8 psl.

Kretuonas – praeitis, dabartis, ateitis

Atkelta iš 7 psl.

tapo aktualu ne tik išsaugoti išlikusias vertingas buveines, bet kartu imtis tam tikrų priemonių atkuriant sunykusias gamtines teritorijas. Šiuo atveju vėl buvo prisimintas Kretuono draustinis. Daugelis gamtininkų, ežero Didžiąją salą applanke po dešimties ar daugiau metų, nustebio vietoje buvusių pievų aptikę nemažus keliasdešimties metų amžiaus medynų plotus. Susiformavusiuose miškų plotuose įsikūrė usūriniai šunys, kurie sunaikino paukščių kolonijas 2000-aisiais metais. Visiems tapo akivaizdu, kad tik neatidėliotinos priemonės gali išsaugoti šią gamtinę teritoriją. Jau daugelį metų salos tvarkymo darbus planavo Aplinkos ministerija, įvairios nevyriausybinių organizacijų, tačiau jų nepradėdavo dėl lėšų stygiaus. Todėl džiugu, kad Lietuvos ornitologų draugijai (LOD) pavyko gauti Danijos vyriausybės paramą minėtos unikalių salos atkūrimui. Danijos bendradarbiavimo su Rytų Europa aplinkos srityje fondas (DANCEE) 2001 metais skyrė lėšas Kretuono ežero Didžiosios salos tvarkymui.

Situacija prieš prasidedant projektui:

- apie 10 metų saloje nebeperi retos ančių, tilvikų rūšys;
- 2000 – taisiais metais išnyko kirų bei žuvėdrų kolonijos;
- atvirų pievų plotai liko tik pietinėje bei centrinėje salos dalyje;
- pakrantės beveik pilnai užaugo nendrynais;
- užaugusiuose plotuose susiformavo aukšti nendrynai;
- atviruose plotuose vis labiau dominuoja aukštoji

žolinė augalija;

- nėra suinteresuotų asmenų ūkininkauti saloje;
- nėra institucijų, vykdančių tvarkomuosius darbus saloje.

Prieš tai buvo atliktas itin svarbus darbas; priimti itin svarbūs sprendimai susiję su šia, Lietuvai svarbia teritorija:

- apsaugos statusas – nacionalinis. Visa teritorija priklauso Aukštaitijos nacionaliniam parkui (ANP);
- tarptautinis. Kretuono ežeras ir aplinkinės teritorijos atitinka PST, Corine ir Ramsaro konvencijos reikalavimus;
- PST statusas ir kodas. Kretuono ežeras bei Žemaitišės pievos įtrauktos į tarptautinį sąvadą. Teritorijos kodas 033.

Veisimosi metu aptiktos šios globaliai nykstančios paukščių rūšys: rudės, griekšlės, stulgiai.

Projekto uždaviniai:

- atkurti atvirą landšaftą Didžiojoje saloje;
- sutelkti asmenis bei potencialius pajėgumus galinčius vykdyti salos tvarkomuosius darbus ateityje;
- sukurti būtinas sąlygas bei priemones tvarkomųjų darbų vykdymui;
- įtraukti vietos bendruomenę bei valdžios institucijas;
- informuoti visuomenę apie vykdomuosius darbus;
- parengti teritorijos gamtosauuginį planą;
- įtraukti mokslo bei mokymo institucijas į teritorijos tiriamuosius bei tvarkomuosius darbus.

Jau pirmaisiais projekto metais pradėti tvarkomieji darbai davė tikrai nelauktą rezultatą. Nors sumedėjusi augalija buvo pašalinta tik iš pietinės Didžiosios salos dalies, joje

vėl įsikūrė ne tik įprastinės rudagalvių, paprastųjų, sidabrinių bei mažųjų kirų ir upinių žuvėdrų kolonijos, bet sugrįžo ir paprastieji gričiukai, raudonkojai tulikai, pempės. Kaip įprasta, jų palydovais tapo dryžgalvės kryklės, didžiosios, rudagalvės bei kuoduotosios antys. 2001 metais surasta per 30 įvairių ančių lizdų. Rudagalviai kirai suformavo dvi greta esančias kolonijas, kuriose perėjo apie 1500 porų. Apie 80 porų paprastųjų kirų ištęstą koloniją įkūrė atokiau nuo savo giminių. Prie jų šliejosi po keturias sidabrinių bei mažųjų kirų poras. Apie 70 porų upinių žuvėdrų irgi glaudėsi prie paprastųjų kirų, tačiau kolonija buvo ganėtinai padirbta, sudaryta iš atskirų grupelių nuo kelių iki kelių likusių lizdų. Be to, kelios paprastųjų kirų bei upinių žuvėdrų poros įsikūrė atvira vakariniame salos pakraštyje, tačiau šias grupes būtų sunku pavadinti kolonijomis.

Veisimosi pradžioje apie salą laikėsi kelios į Lietuvos raudonąją knygą įrašytos šaukštasnapės anties poros, tačiau lizdų rasti nepavyko. Gal pirmaisiais metais buvo suformuotos nepakankamos šiai ančiai atviros erdvės. Iš retų paukščių taip pat reikėtų paminėti du kartus stebėtą stulgį. Nors lizdo taip pat nepavyko rasti, tačiau veisimosi metu besilankantys paukščiai teikia vilčių, kad kaip ankstesniais metais, saloje vėl perės šie ypatingai reti paukščiai. Ilgą laiką kėlę vestuves gaidukai, matyt, taip pat nesuviliojo patelių, kadangi perėjimo metu jų neaptikome. Didžiąją salą supančiuose nendrynuose įsikūrė dvi nedidelės

ausuotųjų kragų kolonijos, perėjo keliolika laukių porų, bubsėjo du didžiųjų baulių patinai, švilpčiojo vieniša švygžda. Iš žvirblių paukščių nendrynuose dominavo didžioji krakslė, o salos pakraščiuose – ežerinė nendrinukė bei nendrinė starta.

Be to, žiemos metu, talkinant Vilniaus pedagoginio universiteto studentams ir Švenčionių 2-os vidurinės mokyklos ekologinio klubo "Žuvėdra" moksleiviams, buvo išskirti krūmai bei nušienauti nendrynai keliose greta esančiose mažose salelėse, kurių plotas siekia vos kelis arus. Tačiau ir jose įsikūrė rudagalvių kirų bei upinių žuvėdrų kolonijos. Įdomu, kad šios dvi rūšys lyg susitarusios pasidalino saleles. Vienoje jų įsikūrė daugiau nei šimto rudagalvių kirų kolonija ir tik keliolika upinių žuvėdrų porų. Tuo tarpu kitoje susiformavo aštuoniasdešimties upinių žuvėdrų porų kolonija, prigludusi tik kelias kirų poras. Be to, salelėse perėjo keletas rudagalvių ir kuoduotųjų ančių porų, jas supančiuose nendrynuose – ausuotieji kragai.

Tačiau pasiekti rezultatai, matyt, nedžiugino vietos brakonierių, kuriems trukdė vėl padidėjęs dėmesys šiai gamtinei teritorijai. Jų "veikla" tapo matoma daugeliui Kretuono ežero dirbančių gamtosauugininkų. Elektros prietaisais žuvį naikinantys piliečiai išsigando, kad jų saviškai gali sutrukdyti nuolat ežere besilankantys žmonės. Jie nusprendė, kad kaltininkai yra paukščiai, kuriuos išnaikinus, sumažės gamtininkų susidomėjimas Kretuono ežeru. Veiksmų ilgai laukti

Nukelta į 9 psl.

Kretuonas – praeitis, dabartis, ateitis

Atkelta iš 8 psl.

nereikėjo. Po vieno brakonierių "reido" paprastųjų ir rudagalvių kirų bei upinių žuvėdrų kolonijose aptikome dešimtis nušautų perinčių paukščių. Kadangi po pirmo naikinimo paukščiai nepaliko perėjimo vietų, ie buvo žudomi dar kelis kartus. Tokie barbariški veiksmai šokiravo net vietinius gyventojus, kurie išdrįso įvardinti šio nusikaltimo vykdytojus. Tačiau kaip liaudyje sakoma, nepagautas – ne vagis. Tik labai skaudu buvo išgirsti, kad minėtoje egzekucijoje dalyvavo policijos pareigūnai, atsidūrę priešingoje, negu turėtų, "barikadų" pusėje. Tačiau visa laimė, kad paukščiai buvo ištikimi savo senajai perėjimo vietai ir nepaliko Didžiosios salos net po tokių drastiškų žmonių poelgių.

Taigi, pradėti salų tvarkymo darbai parodė, kad jie gana efektyvūs ir duoda akivaizdžių rezultatų.

Šiuo metu tvarkomieji darbai eina į pabaigą. Pagal projekto dokumentaciją, jau 2002-ais metais Kretuono ežero Didžioji sala turėjo būti visiškai plika, t.y. iškirsti visi medžiai bei krūmai. Tačiau ypatingai ankstyvas 2002 metų pavasaris neleido įgyvendinti visų numatytų planų, todėl dalį darbų teko nukelti po šių metų veisimosi sezono. Rugsėjo mėnesio pradžioje, rugsėjo mėnesio pabaigoje LOD organizavo savanorių talkas, kurių metu buvo sutvarkyta šiaurinė salos dalis, nušienauta didžioji dalis pievų ir kitose salos dalyse. Nuo rugsėjo vidurio vietos ūkininkai su aplinkinių teritorijų gamtininkais dvi savaites šienavo

pievas likusioje salos dalyje.

Problemos:

- nebaigti tvarkomieji darbai;

- neaišku kas užtikrins atkurtų sąlygų palaikymą;

- dabartinis draustinio statusas neužtikrina efektyvių apsaugos priemonių įgyvendinimo;

- nebaigtas ir nepatvirtintas teritorijos gamtotvarkinis planas.

Šiandien Didžiojoje saloje jau iškirsta didesnioji medžių ir krūmų dalis. Be to, nušienauta visa žolinė augalija. Likusius medžius ir krūmus planuojama pradėti kirsti dar rudenį (šie darbai vykdomi jau nuo spalio mėnesio pradžios), kad žiemos metu beliktų išvežti nesudegintą medieną. Medžių kirtimui bus samdomi darbininkai, tuo tarpu dalis krūmų bus šalinama su savanorių pagalba organizuotų talkų metu.

Įgyvendinti uždaviniai:

- iškirsta sumedėjusi augalija (didesnėje Didžiosios salos dalyje);

- nušienauta žolinė augalija (mažesnėje salos dalyje 2001 metais, bei pilnai šiais metais);

- įkurtas LOD klubas "KRETUONAS", vienijantis vietinius bei daugumą šalies gamtininkų;

- iškirsta aukštesnioji augalija dviejose mažose Kretuono ežero salose;

- atlikti tyrimai paežerės teritorijose;

- vietos gamtininkai kartu su Vilniaus ir Vilniaus pedagoginio universitetų studentais bei Aukštaitijos nacionalinio parko darbuotojais vykdė tiriamąsias bei stebėjimo programas;

- įrengtas stebėjimo bokštas Žemaitiškos pievo-

se teritorijos lankytojams;

- parengta virš 10 straipsnių apie vykdomą programą vietos bei šalies spaudoje.

Be to, paskutiniaisiais metais gamtininkų dėmesį atkreipė ir Kretuono rytiniame pakraštyje nusidriekusi užliejamos Žemaitiškos pievos. Jos buvo suformuotos prieš kelis dešimtmečius nusauninus užpelkėjusį Žaugėdos upelio slėnį.

Tarp Kretuono ežero ir Reškutėnų gyvenvietės plytinčios Žemaitiškos pievos šiuo metu vertinamos kaip viena iš svarbiausių vietų žemynine šalies dalimi migruojantiems vandens ir pelkių paukščiams. Geresnę vietą paukščių pažinimui vargu ar kur surasime. Tuo labiau, kad ir paukščių veisimosi metu šiose pievose aptinkama daug Lietuvoje retų sparnuočių, kurių dalis čia pat ir peri. Būnant šalia pievų įrengtame paukščių stebėjimo bokštelyje (bokštelį 2002 metų pavasarį įrengė Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija) negali atsistebėti čia gyvenančių retųjų sparnuočių įvairove. Vieno apsilankymo metu galima suskaičiuoti apie 40 skirtingų paukščių rūšių, iš kurių pusė įrašyta į Lietuvos raudonąją knygą ar saugomi tarptautiniu mastu. Tai gaidukai, gričiukai, raudonkojai tulikai, mažieji kirai, juodosios, baltasparnės, baltaskruostės žuvėdros, didžiosios kuolingos ir daugelis kitų paukščių. Bet patys "vertingiausi" šių pievų gyventojai – stulgiai, kurie šiose pievose apsigyveno 2002 metais. Be to, šiose pievose gausu griežlių, švygždų, ilgasnapių vištelių.

Žemaitiškos pievos, kaip ir daugelis kitų šiuo

metu paukščiams svarbių vietų – tai po melioracijos atsigaujanti kažkada buvusi pelkė. Kolūkių klestėjimo laikais vanduo iš pievų buvo specialiai išpumpuojamas siekiant padidinti šienavimui ir ganymui tinkamą plotą. Paskutiniaisiais metais drenažo sistema, matyt, užsikimšo. Todėl dalyje pievų atsinaujino pelkėjimo procesai. Dabar centrinėje pievų dalyje nuolat laikosi vanduo, tad sąlygos seklių vandenių gyventojams čia ištis geros. Paskutiniais metais šiose vietose migracijų metu sustoja gausūs žasų, ančių bei tilvikų būriai. Bent jau kol kas. "Balų" pakraščiuose tai vienur, tai kitur ima augti karklų krūmai, pačios balos pradeda užaugti plačialapiu švendru.

Taigi šioje vietoje natūraliai atsikuria svarbi paukščiams teritorija, kuri sudaro vieną gamtinį kompleksą su greta esančiu Kretuono ežeru.

Būtina:

- pabaigti suplanuotus tvarkomuosius darbus;

- numatyti kas koordinuos jų tęstinumą bei užtikrins pasiektų rezultatų palaikymą;

- gauti materialią paramą teritorijos priežiūrai;

- užtikrinti apsaugos priemonių efektyvumą;

- užtikrinti visuomenės informavimą apie vykdomą programą;

- įteisinti gamtotvarkos planą;

- būtina apsispręsti dėl teritorijos (Žemaitiškos pievos) hidrologinio režimo suregulavimo.

Nukelta į 10 psl.

Kretuonas – praeitis, dabartis, ateitis

Atkelta iš 9 psl.

ATEITIS

Perspektyvos ateičiai:

- pasiekti akivaizdūs rezultatai;
- yra iniciatyvų rėmėjų, savanorių;
- AM bei savivaldos institucijų palaikymas;
- akivaizdi teritorijos svarba;
- sukurta minimali infrastruktūra.

Iš pokalbio Kretuono ežero saloje 2002.03.23 su Torbjornu Erikssenu Danijos ornitologų draugijos darbuotoju:

- Kodėl Kretuono ežero Didžiajai salai sutelktas toks išskirtinis Europos Sąjungos šalių, ypač Danijos dėmesys?

- Danija pasiryžusi suteikti paramą Rytų Europos šalims, kurios, būkime atviri, dar nėra finansiškai pajėgios. Gamtosauga – viena iš prioritetinių paramos sričių. Kretuono ežero Didžioji sala įrašyta į Europos Sąjungos (ES) saugotinių teritorijų sąrašą dėl savo gamtinės įvairovės. Kai Lietuva įstos į Europos Sąjungą, tikiuosi, šiai salai nesumažės ir Europos komisijos dėmesys. Danijoje tokios natūralios gamtos labai mažai. Tik atski-

ri lopinėliai. Turime pripažinti, kad mes, intensyvindami ūkį, savo žmonėms sukūrėme gerovę tam tikra prasme ir gamtos niokojimo sąskaita.

- Ornitologų tvirtinimu, Didžioji sala vadinama sparnuočių, tarp jų ir labai retų, karalija. Kokių paukščių, gyvenančių šioje saloje, pasigendante Danijoje?

- Danijoje paskutinį kartą tetervinai pastebėti jau 1986 metais. Labai praretėjo rudagalvių kirų kolonijos, labai sumažėjo tilvikinių paukščių, stulgių, kurių čia daug. Todėl, manau, lietuvių nė kiek neturėtų stebinti retų ir vertingų gamtos objektų apsauga. Tai yra vienas iš strateginių Danijos vyriausybės uždavinių.

- Jau antra žiema saloje kertami medžiai, kurių vidutinis amžius, nustatytas pagal medžių rieves, 25 metai. Kirtimą finansuoja danai. Ar esate patenkinti šių darbų sparta?

- Kirtimais esu patenkintas. Kartu matau, kad jų spartai trukdo palyginti šiltos žiemos, tačiau viliosi gera baigtimi – pagal projektą medžius iškirsti reikia iki kitų metų vasario mėnesio. Tuomet susidarys paukščių mėgstamas at-

viras landšaftas ne tik jau anksčiau iškirstoje pietinėje dalyje, bet ir visoje salos teritorijoje.

- Girdėjau, kad saloje toliau augti paliksime spygliuočius...

- Ne, reikia iškirsti ir pušis, ir egles, nes jose dažnai tūno pasislėpę plėšrūnai. Dėl biologinės įvairovės paliksime tik kadagius, kurie yra žemaūgiai.

- Kaip sekasi bendradarbiauti ir bendrauti su suinteresuotomis Lietuvos organizacijomis, žinybomis? Ar turite priekaištų joms?

- Bendraujame dalykiškai. Esu patenkintas Švenčionių rajono savivaldybės rūpesčiu ir dėmesiu dėl mūsų aptariamo objekto tvarkymo, nors žinau, kad ji turi ir daug kitų svarbių darbų. Labai geri santykiai su Lietuvos ornitologų draugija, Aukštaitijos nacionaliniu parku, kuris savo lėšomis paežerėje pradėjo statyti paukščių stebėjimo bokštą.

- Pažiūrėkime į netolimą perspektyvą: medžius iškirs, liks plika paukščių mėgstama atviro landšafto sala. Bet iš nukirstų medžių šaknų vėl kils

karklų, beržų, alksnių, drebulių atžalos.... Kaip sustabdyti jų augimą, gal su chemijos pagalba – roundapu?

- Nenorėčiau matyti naujojo chemijos, nes, pasirodo, ir roundapas turi skilimo produktų. Jau verčiau nušienauti, nuganyti, kai pasibaigia perėjimo sezonas ir sutvirtėja jaunikliai. Šį reikalą jau paliksime spręsti Lietuvos žmonėms. Suprantama, norime, kad projektas praktikoje būtų sėkmingai įgyvendintas. Tai kartu būtų ir mūsų prestižo reikalas.

- O gal pritartumėte žolės, tuo pačiu ir medžių, krūmų atžalų deginimui?

- Žolės ir atžalų deginimui pritarčiau nebent tik labai ankstyvą pavasarį, kai salos paviršių sukaustęs iššalas. Juk reikia žiūrėti, kad nenukentėtų ir augalai, vabzdžiai. Saugodami vienus, jokių būdu neturime niokoti kitų. Gamtosauga – tai ne vien draudimas, bet ir protingas tvarkymas. Mes ateityje, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, ketiname paremti nevyriausybines organizacijas.

Vytautas Drūteika
Ekologinio klubo "Kretuonas" pirmininkas

Šikšnosparnių naktis 2002

2002 m. rugsėjo naktį iš 2 į 3 dieną vienu metu daugelyje Europos valstybių žmonės susirenka į renginius, pavadintus "Europos šikšnosparnių naktis". Taip žmonės Europoje išreiškia dėmesį ir pagarbą šiems naktiniams skraidantiems žvėreliams, kurie nepakeičiami žmogaus pagalbininkai, nes maitinasi daugeliu vabzdžių, darančių didelę žalą miškams, pasėliams ar net varginančių pačius žmones. Aukštaitijos nacionaliniame parke šiais metais antrą kartą buvo organizuotas toks renginys, buvo atvykę svečiai iš aplinkinių regioninių

parkų. Pastatyti voratinkliniai tinklai šikšnosparniams gaudyti, kad galima būtų juos sužieduoti, o vėliau sužinoti, kurioje šalyje jie atsiduria.

Daugelis Europos šikšnosparnių rūšių yra tolimi migrantai, todėl rudenį palieka šaltesnius kraštus ir per visą Europos kontinentą skrenda žiemoti net per Viduržemio jūros pakrančių. Siekiamos išsaugoti migruojančias šikšnosparnių rūšis, 1991 metais vakarų Europos šalys pasirašė Europos šikšnosparnių apsaugos sutartį, kurios tikslas yra sustabdyti katastrofišką šikšnosparnių populiacijos

nykimą ir užtikrinti jų visapusišką apsaugą. Nors Europos šikšnosparnių sutartį pasirašiusiose valstybėse išgalejo palyginti neseniai, tačiau jau ir dabar yra aišku, kad praktiškai įgy-

vendinti šią sutartį yra labai sunku, nes sėkmingam sutarties vystymui ypatin-gaitrukdo iki šiol Europos žmonių sąmonėje išsiskniję prietariai apie šikšnosparnių

Nukelta į 11 psl.

Šikšnosparnių naktis 2002

Atkelta iš 10 psl.

nešvarą, aklumą bei jų įprotį veltis į plaukus.

Po graužikų – šikšnosparniai gausiausias rūšimis žinduolių būrys. Pasaulyje žinoma apie 900 rūšių, Lietuvoje iki šiol aptikta 14, Aukštaitijos nacionaliniame parke (ANP) 7 rūšys, iš jų 4 įrašytos į Lietuvos Raudonąją knygą. Visi Lietuvoje gyvenantys šikšnosparniai vabzdžiaėdžiai. Erdvėje orientuojasi garsinės lokacijos pagalba. Žvėrelių ausys gali priimti aukšto daž-

nio ultragarsą (iki 150 tūkst. hercu). Žmogaus ausis priima tik iki 20 tūkst. hercu. Patys žvėreliai skleidžia 30-70 tūkst. hercu ultragarsus, kurie, atsimušę į kliūtį ar skrendantį vabzdį, aidu grįžta į šikšnosparnio ausį. Pagal tai jis nustato atstumą iki objekto, jo didumą ir formą. Taigi, tobula klausia kompensuoja silpnesnį regėjimą. Be to, visame šikšnosparnio kūno paviršiuje, ypač ant sparnų ir ausų, yra daug smulkių jutimo organų, kuriais jis

junta silpniausias oro sroves. Veda 1, rečiau 2 jauniklius. Jaunikliai iki mėnesio būna prikibę prie motinos, po mėnesio niekuo nesiskiria nuo suaugėlių. Gyvena senuose pastatuose, miškuose, paežeriuose, vandens malūnuose, rūsiuose ir kt. maitintis skrenda temstant, nors ir kai kurios rūšys gali maitintis ir šviesoje. Didžiausias ANP, kaip ir Lietuvoje, yra rudasis nakviša. Jo masė 21-36 g, atstumas nuo sparnų galiukų 367-374 mm. Mažiausias šikšniukas nykštukas sveria 4,3-6,1 g, tarp sparnų galiukų 217 mm.

ANP šikšnosparniai aptikti 17 vietų, nors, aišku jų yra tikrai daugiau. Didžiausia kolonija rasta Kaltanėnų bažnyčios sandėliuke, o antroji Linkmenų bažnyčios bokšte. Kaip ir paukščiams, šikšnosparniams yra keliami inkilai. ANP teritorijoje 1999-2000 metais jų buvo iškelta 70. Norėdami išsaugoti šiuos vertingus žinduolius restauruojant senuosius pastatus turėtume naudoti tradicines statybines medžiagas, tokiu būdu būtų išsaugotos pirmąsias šikšnosparnių buveinės.

Artūras Čeponis

Aukštaitijos NPD į Jus kreipiasi redakcijos prašymu

Žurnalas "Kelionės ir pramogos", rašantis apie aktyvų poilsį ir pramogas Lietuvoje ir pasaulyje, gauna nemažai skaitytojų laiškų, ypač gyvenančių užsienyje, susirūpinusių tuo, ką atvykę mato gražioje, natūralioje Lietuvos gamtoje. Šiuokšlėmis nusėta daugelis miškų, miškelio, ežerų ir upių pakrančių. Gamta - visų namai, didžiausias turtas. Norėtumėte matyti ją gražią, be iki ašarų gaudžių vaizdų, bylojančių apie nevalyvo žmogaus buvimo pėdsakus. Niekas kitas už mus neiškuops mūsų namų. Tik visų bendros pastangos, pilietinis aktyvumas gali sulaikyti teršėjo ranką.

Atsižvelgdama į skaitytojų laiškus, raginančius paskelbti karą šiuokšlintojams ir patiems savo aktyviu pavyzdžiu parodyti, kad galima gyventi kitaip, redakcija paskelbė ekologinį konkursą Lietuvai pagerąžinti "Nenoriu gyventi šiuokšlyne". Kadangi gamta domisi įvairaus amžiaus žmonės - pradedant moksleiviais, baigiant senyvo amžiaus žmonėmis, redakcija tikisi, kad į konkursą įsijungs ne tik tie, kurie iškylauja, bet ir tie, kuriems

stinga veiklos. Kiekvienas turėtų suvokti, kad daryti gerus darbus yra didelis malonumas, juolab, jei dar gali tikėtis už tai ir gero žodžio ar net įvertinimo.

Šis konkursas tęsis iki 2003m. pabaigos.

KONKURSO TIKSLAS - ugdyti įvairaus amžiaus žmonių pilietinį aktyvumą, įgūdžius mylėti savo žemę ir ją puoselėti - savo rankomis apvalyti nuo šiuokšlių, pastebėti šiuokšlintojus, tvarkyti pasirinktą teritoriją.

KONKURSO SALYGOS - aplink savo namus ar išvykoje surinkti šiuokšles iš miškų ir miškelio, pievų, upių, ežerų pakrančių. Pageidautina, kad pasirinktoji teritorija būtų tvarkoma ištisus metus. Sekti šiuokšlintojus, juos nufotografuoti arba pasekus sužinoti jų adresą, vardą ir pavardę. Jei šiuokšlės į mišką atve atvežamos automobiliu, užrašyti automobilių numerius. Informaciją siųsti į redakciją.

Būtina, kad informacija apie sutvarkytą teritoriją būtų patvirtinta klasės vadovų parašais ir mokyklos antspaudu, arba seniūnijos, valsty-

bės saugomos teritorijos, turizmo informacijos centro vadovybės parašu ir antspaudu. Patvirtintą informaciją apie atliktus darbus siųsti į redakciją. Apie konkurso eigą bus informuojama žurnale.

DALYVIAI - visi nuo mažiausio iki seniausio, pavieniai asmenys, šeimos, klasės ir kitaip susibūrusios grupės. Redakcija rūpinasi, kad visi aktyvūs konkurso dalyviai būtų apdovanoti.

Tai kūrybinis konkursas, kurio tikslas - gražesnė, švaresnė Lietuva.

Redakcija kviečia visus, o ypač jaunimą aktyviai dalyvauti tobulinant konkurso pavadinimą ir sąlygas. Rašykite savo pasiūlymus, kaip kelti tautos savimone, pilietinį aktyvumą. Juk savo dvasia visi esame gražūs ir norime gyventi gražiai. Pažadinkime savo lietuvišką prigimtį, pažadinkime savigarbą. Siūlykite, rašykite. Apie konkursą informuotas LR Prezidentas, Švietimo ir mokslo ministerija, apskričių, savivaldybių ir kitų struktūrų vadovai. Redakcija ieško partnerių TV ir radijo laidose.

Marija Čepulėnienė**VOLUNGĖ**

* * *

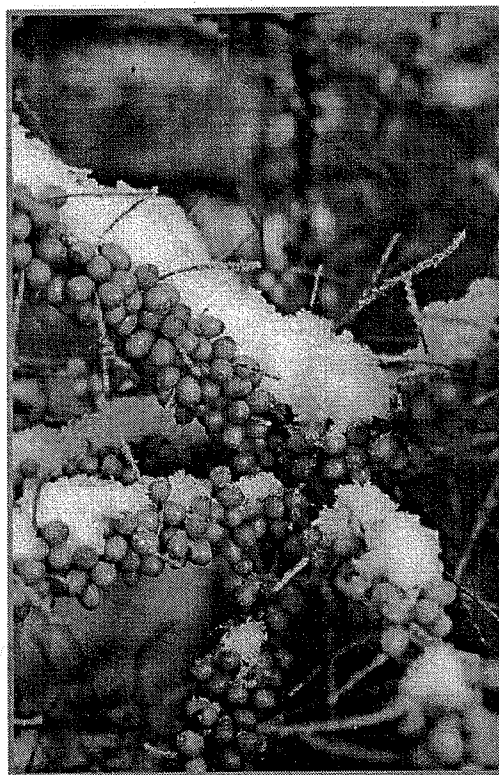
Kada žemė pavasarį kelias,
Kai pabunda pirmasis žiedelis,
Nusišypso net smilga pernykštė.
Kam berūpi pūga vakarykštė,
Jeigu pumpurą skleidžia net rykštė?

Kada lūpose vyturio vardas,
Ir pirmoji perkūnija skardos,
Kada rankose džiūgauja darbas, ---
Lig žiemos dar dienų begalybė,
Lig mirties – dar toliausia tolybė...

Vasara Palūšėje

Šildosi saulėje pušys.
Net nesiūbuoja apsvaigusios.
Krykštauja, žaidžia Palūšė:
Toli dar žiema su snaigėmis.

Deja, trumputėlis žydėjimas –
Ilgiausias tik - jo laukimas.
Ir begalinis tas mūsų norėjimas:
kad vasara ši – ne paskutinė.

Stebuklas

Dar vakar -
pumpurai,
Šiandieną –
lapelyčiai!

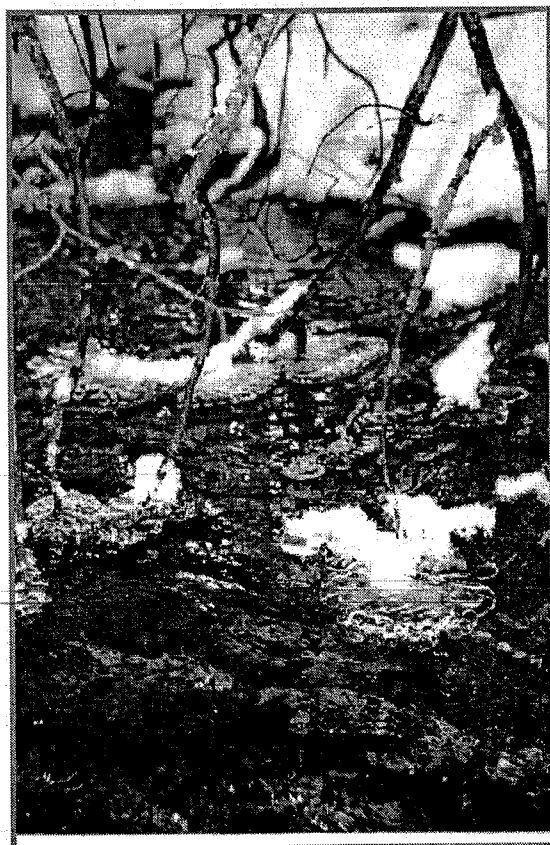
Dievuliau, kaip gerai:
Pavasaris netyčia

Sušildo širdį,
Šalančią ne vieną

Šypsniu žibuoklės,
Puokšte purienų.

Laukti labai ilgai,
Svajonėm pažaboti,

Pavasario žirgai
Jau trypia pabalnoti!

Šviesus lietus

Maži varlių snukeliai
Iš vandens išlindę:
- Kunkt! Kunkt!

Graži geltona,
Baigianti žydėti blindė
Kvepianti medum.

Griaustinis pirmas
Laiko ratais rieda
Per debesį, pritvinkusį
Gaivinančio lietaus.

Tai jau pavasaris
Mums gieda.
Tai žemė keliasi

Palaiminta
Nuskaidrinto
Dangaus!

Auksinis jubiliejus

Tie pavasariai dešimtmečiais atrieda ir nurieda.
Varva lapais liepžiedžių medus.
Mes gi tebepuoselėjame savo meilės žiedą,
Į karolius verdami metus.

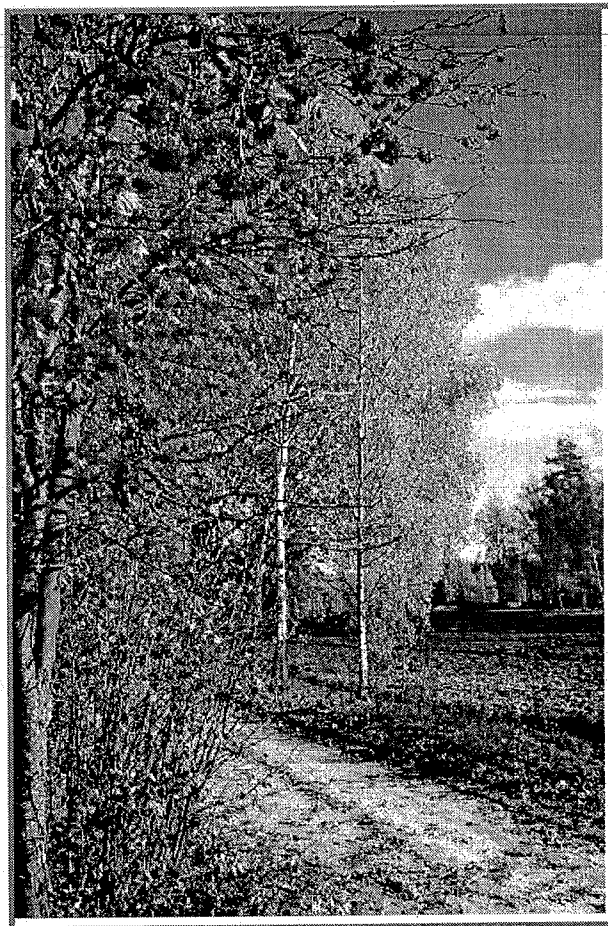
Tie pavasariai pas mus atėjo ir išėjo,
Nebelaukę, kol šalna pakas.

...O vaikai, anūkai – irgi
tik atėjo.
Paviešėjo, kol užaugo,
Ir išėjo...

Leisk dar kartą išbučiuoti
Tau darbščias rankas –

Mūsų meilės žiedo
Nenulaužė metų vėjai.

Jį tiktai Mirtis,
Netyčia prisiminusi, pakas.

Estafetė

Vasara ateina.
Sudainuoja dainą.
Ir skubiai išeina su rudens spalva.
Pasilieka žemė.
Ji dainuoja dainą.
Žemė pasilieka visada gyva.

Ir žmogus ateina.
Šviesią galvą kelia - -
Kiek sapnų, kiek norų, kol širdis jauna:
Amžinai jį kviečia
Begalinis kelias,
Ateitis atjoja, viltį nešdama.

Ir žmogus išeina
Sudainavęs dainą.
Nuo darbų jau gelia rankos ir galva.
Pasilieka Meilė.
Ji dainuoja dainą, -
Meilė pasilieka visada gyva!

Prašymas

Pievos, jau žaliaja vilnele sušėlę,
Tai kasmet tos pačios.
Tiktai rodosi,
Kad šiomet tokios gražios.

Už kiekvieną jauną želmenėlį
Ačiū!
Ir už pienės žiedą,-
Tą saulutę mažą.

Štai varnėnas paplasnodamas
Per visą ilgą dieną džiūgauja:
Jo varnėnienė kantrioji
Baigia vaikučius perėti!

Tu, pavasari, taip greitai neišeik:
Pasisvečiuok, pabūk dar –
Leiski dar kartelį
Tavimi pasigėrėti!

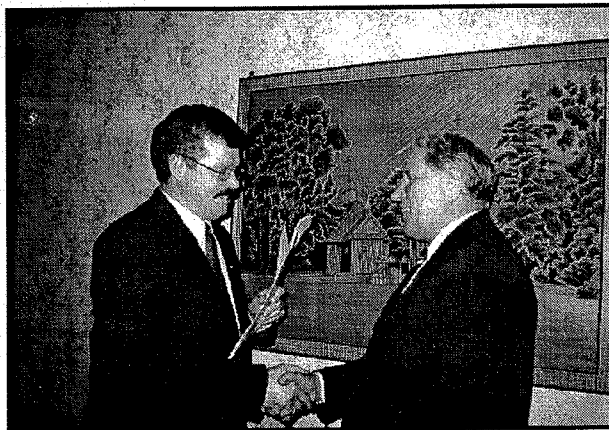
KRAŠTOTYRA

Palūšės bažnyčios muzikinis paveldas

2002 m. rudenį Palūšės bažnyčios choras ir jo vadovas vargonininkas Mykolas Dziedzickas minės savo bendradarbiavimo 26-ąsias metines. Sekmadienį susirenkantys nuolatiniai šio choro dalyviai B. Bieliauskienė, A. Čekuolis, V. Čepulienė, J. Dieninienė, L. Dieninienė, J. Dieninis, M. Masiulis, E. Raginienė, A. Veikutienė vienu balsu tvirtina, kad repeticijos ir giedojimas mišių metu jų nevargina, kad vargonininkas labai taktiškas, malonus, linksmas, mokąs žmogui pagiriantį ir paguodžiantį žodį pasakyti.

Ta proga pakėliau senuosius dokumentus, nes noriu Jums plačiau pristatyti Palūšės bažnyčios muzikines tradicijas. Jau 1817 m. kunigo V. Rudnickio dėka bažnyčioje buvo pastatyti pirmieji vargonai. 1856-1859 m. parapijiečių sąrašuose nurodoma, kad špirolėje gyveno vargonininkas Nahartovičius, zakristijonas Veličko ir varpininkas Brukštus. Muzikinis bažnyčios gyvenimas nuolat kito ir tobulėjo. Jis itin suaktyvėjo kai Jonas Petrauskas - karšto būdo šeduvieškis, 1863-ųjų metų sukilimo dalyvis buvo priverstas palikti gimtąsias vietas ir įsikūrė Palūšėje. Žmonėse jis pasivadino vargonininku, nors labiau garsėjo kaip puikus darbininkas, dailidė-auksuotojas, stalius. Tik vėliau jis išmoko groti vargonais, pats darydavo muzikos instrumentus. Negalima nepaminti ir to, kad čia jis vedė dainingą antgavietę Barborą Rastenytę,

čia 1873 m. gimė jo šeimos pirmagimis, pirmosios Lietuviškos operos autorius M. Petrauskas (kitais metais jam - 130). 1885 m. Jono Petrausko rūpesčiu bažnyčioje buvo pradėti statyti 10 registrų baroko stiliaus vargonai. Šie darbai buvo pradėti vadovaujant kunigui A. Rimkevičiui, o šiam 1889 m. mirus, baigti kunigų P. Butvydo ir J. Valentinavičiaus. Laikotarpį iki 1914 m. sunku išsiaiškinti, nes apie bažnyčią pasakojanti literatūra mini tik tai, kad J. Petrauskas išvyko dirbti į Labanorą. 1914 m. muzikiniam bažnyčios gyvenimui pradeda vadovauti A. Burėnas. 1915 m. jis pašaukiamas kariuomenėn. Į Palūšę grįžo 1921 m. A. Burėnas čia vargonininkavo, teikė medicininę pagalbą, buvo aktyvus "Ryto" draugijos narys, kovotojas už lietuviybę. Čia jis dirbo iki 1970 m. Ilgamečiai Palūšės bažnyčios choro dalyviai Liongina Dieninienė, Janina Dieninienė, Juozas Dieninis, Birutė Bieliauskienė, Elena Raginienė dar puikiai mena, kaip repetuodavo su šiuo talentingu žmogumi. Repetacijos vykdavo jo namuose. A. Burėnas grodavo fisharmonija. Ypač daug repetuodavo prieš šv. Lauryno atleidus. Tuomet čia buvo susibūręs ir jaunimo choras. B. Bieliauskienė prisimena jo organizuotas procesijas, pvz.: Meironių kaimas į bažnyčią ateidavo pasi-puošęs tautiniais rūbais, Antagavės kaimas puošdavosi žydrais rūbais - kiekvienas kaimas stengdavosi savaip pasipuošti. L. Dieni-

ANP direktorius A. Panavas dėkoja bažnyčios choro vadovui M. Dziedzickui.

nienė ir J. Dieninienė pamena, kaip pertraukų metu tarp mišparų jaunimas susirinkdavo ir dainuodavo įvairiausias dainas. 1960 m. buvo apie 20 choristų. Kaip žinia, Palūšės bažnyčia nešildoma, tad žiemą vargonaudamas A. Burėnas, anot palūšinių pasakojimo "runkas un grielkų šildydava". Iš visų tądien susirinkusiųjų pasakojimo jautėsi, kad tai buvo mylimas ir gerbiamas vargonininkas. Parapijiečiai prisimena ir šv. Cecilijos dienoj vykdavusias vaišes choristams. Vargonininko darbą apmokėdavo kunigai.

1970 m., mirus šiam tauriam žmogui, Palūšės bažnyčioje trumpai vargonininkavo B. Čeponytė, S. Maskoliūnas. 1976 m. čia pradėjo dirbti jau minėtas M. Dziedzickas. Tai profesionalius muzikos mokslus - chorvedybą - baigęs, Širvintų krašte gimęs vargonininkas. Kadangi buvo katalikiškai auklėjamas - visą vaikystę patarnaudavo mišiose - tai labai norėjo tapti vargonininku. 1976-1979

m. dar papildomai Vilniuje lankė prof. J. Žebrovskio privačias studijas vargonininkavimo klasėje, tobulinosi šv. Petro ir Povilo bažnyčioje. Dabar M. Dziedzickas džiaugiasi galįs užsiimti pamėgtu darbu, nors kas sekmadienį į čia gabalą kelio atvyksta iš Adučiškio. Džiaugiasi savo pasišventusiais choristais, kurie neprieštarauja jo parenkamoms giesmėms, bando giedoti ir sudėtingus, keliabalčius dalykus. Jam malonu, kad į Palūšę iš Panevėžio atvykstantis gydytojas J. Sutkus ateina kartu pagiedoti.

Labai didelis pasiekimas, kad 1999 m. kunigui A. Ulickui pasisekė suorganizuoti vargonų restauravimo darbus. Šiandien tai puikus instrumentas, kurio klavišus liečia pasaulinio garso vargonininkų pirštai. Jo darbu labai žavisi ir Utenos apskrities kultūrinio paveldo saugotojas R. Mikulėnas. Čia, matyt reikia stabtelėti ir nusilenkti L. Dieninieni, užauginusiai puikų sūnų, kurio tarpininkavimas

Nukelta į 16 psl.

Palūšės bažnyčios muzikinis paveldas

Atkelta iš 14 psl.

žemės ūkio bankui padėjo finansiškai paremti šiuos restauravimo darbus, matyt, ne be jo pasiūlymo ir bažnyčios atvaizdas įamžintas ant pirmojo lietuviško 1Lt banknoto.

Atvažiuojantys profesionalai pasidžiaugia šia gražia bažnyčia, jos tradicijomis, o kasdieniai jos puoselėtojai - bažnyčios choristai ją myli ir garbina nuolat. Kiekvienas jų su savo istorija, bet visi mokyti bažnyčią mylėti nuo pat vaikystės. Štai A. Čekuoliui teko net globoti anuometinės valdžios skriaustus bažnyčios draugus. Nuo ankstyvos jaunystės iki pat

mirties bažnyčios chorą lankė P. Kalvelis iš Zuikų, E. Gimžauskienė ir M. Gimžauskas iš Pipiriškės, V. Oginskas iš Biečiūnų, B. Jursėnas iš Rukšiškės, E. Kurpė iš Garbūnų. Senieji choristai džiaugiasi mišiose giedot padedančiu Lukijskų jaunimu iš Gaveikėnų, nuolat labai laukia iš Vilniaus Palūšėn sugrįžtančios Ž. Gudelytės. Tadien susirinkę choristai sakė, kad jų per didžiąsias šventes būna daugiau. Jų būrį praplečia, balsus aukštyn pakylėja E. Martinkėnaitė, O. Strakšienė, S. Mačiulienė, J. Spėčienė, L. Berlinskienė, M. Gimžauskienė, A. Guo-

bienė. Dalis bažnyčios choristų buvo susibūrę į Palūšės ansambliuką "Vyturiai". Jam vadovavo p. J. Ribokienė.

Visa tai tik dar kartą įrodo Palūšės parapijiečių

norą gyventi gražiai ir įdomiai. Tegul jiems likimas nepagaili sveikatos ir noro savo parapiją garsinti Lietuvoje.

Dalia Savickaitė

Palūšės bažnyčios choro dainininkės.

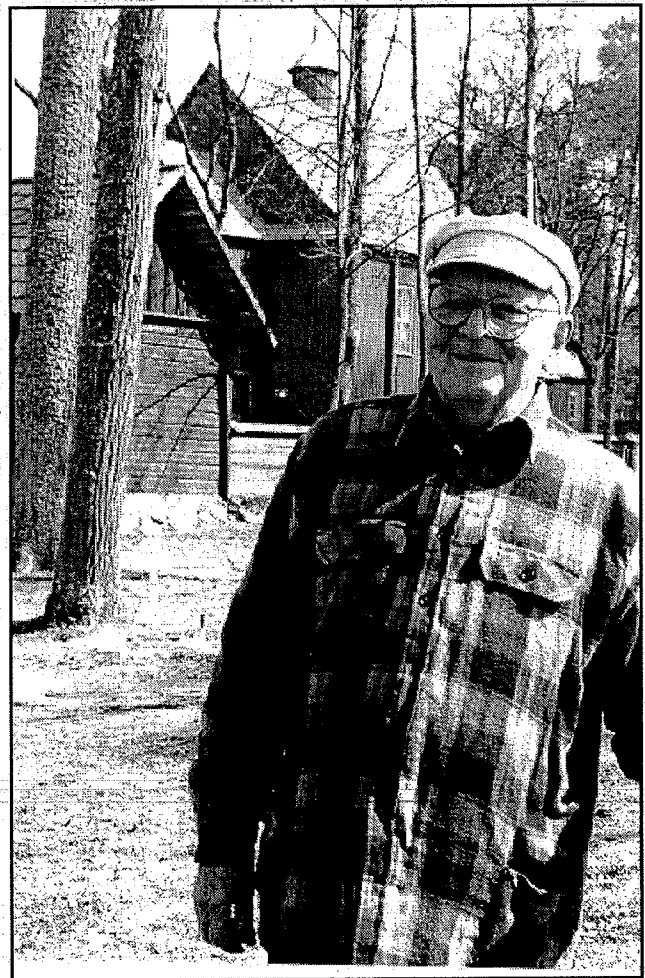
Bažnyčios globėjas

Palūšės bažnyčia – 252 metų medinės architektūros paminklas, kurį puikiai žino Lietuvos piliečiai ir didelis būrys užsieniečių, daugelis jos atvaizdą matė ant pirmojo lietuviško 1 Lt banknoto. Visus ji stebina savo archaiškumu, jaukumu, nuostabia derme su aplinka – tyra melsvo Lūšių ežero akimi, ramia pušyno žaluma. Net neigudusio vertintojo akimi matosi, kad bažnyčia mylima, kruopščiai prižiūrima ne tik šventorius, bet ir visos bažnyčios prieigos – visuomet išlyginti gelsvo smėlio takeliai, nušienauta žolė, kiekvieną mažosios architektūros detalę nuolat puošia gėlės.

Ne kiekviena bažnyčia gali didžiuotis, kad turėjo tokius rūpestingus globėjus. Jei ji prabiltų, papasakotų apie daugelį čia kunigavusių, lietuvių puoselėjusių, gerai šalyje žinomų kunigų.

Paskutiniuosius devyneris metus ją rūpinasi kun. A. Ulickas. 1993 m. po kunigo Kuktos mirties jis pasiprašė iš Švenčionių perkeltas į Palūšę, nes čia kunigavęs N. Vaišutis, gyventojų padedamas, išgelbėjo nuo tremties į plačiosios tėvynės šiaurę. Kunigo šventinimus A. Ulickas gavo 1945 m., jo veiklos pradžia – vikaras Tverečiuje. Pats kunigas su didžiausia meile atsimeina 18 metų kunigavimą Dūkšte (beje, ten jis ir savivaldybių asociacijos prezidentą B. Ropę pakrikštijo). Tarnystę atlikinėjo 12-je parapijų. Bendraudami su A. Ulicku, atsiminėme ir jo jaunystę, studijas. Čia jam likimas buvo be galo dosnus. Įstojo kartu su kun. V. Aliuliu (jis kurį laiką kunigavo Palūšėje, parašė knygą apie šią parapiją), puikiai pamena, kad jau nuo jaunumės tai buvo labai

Nukelta į 16 psl.

Kunigas A. Ulickas apžiūri bažnyčios valdas.

Bažnyčios globėjas

Atkelta iš 15 psl.

iškalbus, puikiai popieriaus lapę mintis dėstantis, daug kalbų mokantis seminaristas. Mokėsi kartu ir su tėvu Stanislovu, jį jau tada pamena basą vaikščiojantį, nereiklų, bet principingą. Bene pagarbiausiai ir šilčiausiai prisimena kurso draugą a.a. kardinolą V.Sladkevičių. Jau seminarijoje jis iš visų skyrėsi gerumu, pakanta. Pats buvo nedidukas, išaugęs gausioje šeimoje. Kiek likimo smūgių jam teko iškentėti – Dievas nežino, bet niekuomet nesiskųsdavo, niekuomet nieko nereikalavo sau, visuomet sakydavo, kad jam viskas gerai. Jį jau gyvą galima buvo vadinti šventuoju. Su begaline šiluma A.Ulickas kalba ir apie Ceikinių kunigą K.Vaičionį. Jį vadina šventu, tikru, tikinčiu, gabiu, brangiu, šviesiu kunigu. Jie abu dar ir žemiečiai – kilę nuo Panevėžio. A.Ulickas labai apgailestauja, kad 20 K.Vaičionio tremties metų labai palaužė sveikatą, užjaučia parapijiečius, netekusius mylinčio tėvo, džiaugiasi, kad pats ir jie dar gali susitikti Mielagėnų senelių namuose.

Su gerb. A.Ulicku kalbėjome ir apie dar senesnius laikus – kodėl ir nuo kada Palūšėje šv.Lauryno atlidai? Fundatorius Juozapas, jį globoja šv. Juozapas ir, pagaliau, net varpas šv. Juozapo vardą turi... Garbaus amžiaus A.Ulickas mano, kad vienas iš pirmųjų kunigų buvo tikrai geras, išvalgus katalikas. Senieji kaimo žmonės iš įpročio laikėsi ritualų, o štai su jauniu visokių problemų būdavo. Šv. Laurynas - 18-etis jaunuolis savo gyvybę paaukojęs už bažnyčią, tikėjimą, tėvynę. Gal tai buvo intensija jaunimui ir Lauryną teikti kaip pavyzdį gyvenimo kelyje? Tai, kunigo manymu, aktualu visais laikais, o šiomis dienomis kaip niekad. ir Lauryną teikti kaip pavyzdį gyvenimo kelyje? Tai, kunigo manymu, aktualu visais laikais, o šiomis dienomis kaip niekad.

Kalbėjome ir apie kintančias atlidų tradicijas. Lyg ir

viskas po senovei... Tik... tenka pastebėti, kad žmonių kasmet vis gausiau susirenka, bet sakramentaliniu požiūriu jie tampa daugiau kermošiniai nei dvasiniai. Parapijiečiai susitinka, pabendrauja, sukviečia gimnaisčius, bet išpažinčių negausėja... Bet ir tai labai gerai šiais visuotinio susvetimėjimo laikais. O kuo bus ypatingi šių metų atlidai? Į pagalbą patriarchas šiemet kviečiasi Mielagėnų kunigą M.Savicką, kuris dar jam Dūkšte kunigaujant, klierikavo ir kunigą-atiskyrėlį iš Reškutėnų J.Petriką, atlaiduose talkins ir trys klierikai, atvyks choras iš pavilnės.

Garbaus amžiaus kunigas A.Ulickas (83 m.) sako dabar Dievo prašas, kad užtektų sveikatos šiuos renginius atlaikyti, o paskui reiks vykti pas daktarus "pasilopyti". O juk ne dyvai – per kunigavimo metus perdengtas stogas, keistos grindys bažnyčioje, apkalimas, langai, įruoštas žaibolaidis, taisytos gegnės, pamatai. Kunigą labai džiugina naujojo seniūno V.Rumbučio darbas – 3 metus asfaltuoto kelio iki kapinių prašė ir štai, jam atėjus, - yra! O dar kad taip iki antrųjų kapinių vartų... Jis padeda ir aplinką patvarkyti, sakė, ir atlaidams pasiruošti padės. Iš materialiosios pusės šiandien didžiausia bėda, kad nenusisekė su pamatų pertvarkymu. Paminklotvarkininkai vis važiavo, tikrino, rašė aktus dėl nesutvarkytų pamatų. Paskubėjo bedirbdami. Anksčiau bažnyčia stovėjo ant krūvon sukrautų akmenų, dabar jie subetonuoti, bet... nebėra ventiliacijos, užpuolė grybas... "Mokslingai" atliktą rekonstrukciją bandė taisyti savo jėgomis, pragrėžė angas. Gal dar nevēlu? Kodėl A.Ulicką tai taip jaudina? Jaučia šis rūpesčius paskendęs žmogus, kad senka jėgos, žino, kad jauni kunigai, kaip ir visi jauni žmonės, nenori į provinciją važiuoti, žino, kad jam pasitraukus, bažnyčia neturės "savo" kunigo, bus tik kuruojama, tad norisi viską sutvarkyti taip, kad nors keletą dešimtmečių

remonto nereikėtų. Kad bažnyčia būtų įdomesnė, įkūrė ir bažnytinės atributikos muziejėlį. Jame puikiai matosi, kokia šlovinga jos istorija, nes kaip reta kur sukaupta didelė rūbų, rakandų kolekcija, įdomus kauptas.

Negyva būtų bažnyčia be tikinčiųjų. Palūšės parapija šiandien skaičiuoja apie 700 žmonių. Labiausiai kunigas džiaugiasi Bėčiūnų kaimo tikinčiais, ypač Oginskų šeima, kuri visose bėdose pirmoji pagalbininkė. Šaunios ir senosios palūšinių šeimos, gaila tik, 1959 m. įsikūrusi turistinė bazė čia privilegija daug naujų žmonių, kuriems senosios tradicijos gan svetimos. Klausiau, kas labiausiai šios parapijos žmonių šeimose šokiruoja. Kiek pagalvojęs, kunigas atsakė, kad bėdos čia kaip ir visam sviete, tik gal vyrai, sėdintys namie su kepurėm – kažkoks nesusipratimas, ir tuoj prisiminė aukštaitišką posakį – jei pastatas su stogu, tai kam kepurė? Sakė vis klausias parapijos moterų, kaip jos iškenčia tiek laiko bažnyčion nėjusios – į mišias vos po keletą žmonių susirenka. Malonu, kad daugelis Vilniaus, Kauno, Panevėžio, Ignalinos jaunų žmonių, ir net tokie žymūs kaip Šlezevičius, nori tuoktis ir vaikus krikštyti būtent Palūšės bažnyčioje. Malonu išgirsti, kai sako – gražu, bažnyčia puiki, klebonėlis senas, aura gera... Net po 11 metų šliūbo neėmė čia atvažiuoja. Nors... bažnyčia turi savas taisykles – tuoktis reikia merginos parapijoje, jei tai labai neparanku – vaikinų, tuokimasis tikėjimo, įsitikinimų ir estetinius poreikius tenkinančioje aplinkoje ne visuomet toleruojamas. Kunigas mano, kad bažnyčia turėtų labiau pasitikėti savo tikinčiais.

Ir... žemė. Kunigas turi 1928 m. lenkų valdžios ruoštus planus. Bažnyčiai priklausė teritorija nuo kapinių iki kelio, nuo bažnyčios per turizmo centrą iki pamiškės, paežerės ties II-ąja poilsia viete. Klausiau, ar nebandė atstatyti buvusių turtų. Kunigas tik galva palingavo – tokius darbus – su žemėtvarka kariauti – reikia

dirbti arklio sveikatą turint. Nebėr kada. O kai kurių pastatų ir negaila – jie žmonių gerovei dirba. Tik va - malkų ir juodžemio prie klebonijos pastato galėtų kas iš dabartinių bažnyčios žemių savininkų išversti.

Vis kalbu, kad klebonėlis metuose. Bet pamatytumėt jį! Akys žvitrios, jaunos, linksmos, ne tik gražuma, bet ir trūkumus pamato, vis "prie juoko", apsiskaitęs, nenuilstantis pašnekovas, o tuo pačiu ir be galo tolerantiškas ir besidžiaugiantis visais, kurie kažką nuveikia žmonių gerovei. Pats žino, kad kartais būna per griežtas, bet kaip nepabarti tų, kurie savo kiemų nesusitvarko, pilstuku prekiauja, kai pro Palūšę tiek žmonių iš viso margo svieto pravažiuoja – "Baru juk ne blogo norėdamas". Ne kiekvienas kunigas tokiuose metuose sugalvoja išleisti spalvotą bukletą, pristatantį kultūrinės bažnyčios vertybes, o tuo pačiu ją įprasmindamas žmonių atmintyje, tuo pačiu kartu kviesdamas bažnyčią globoti ir šlovinti.

Dar daug ką norisi nuveikti, bet ne visuomet antras laiptelis duodasi įveikiamas, o ta lazda... Vis dažniau aplanko mintys apie pasitraukimą iš tarnystės, bet dar tiek padaryti reikia... Skaidri atmintis vis dažniau senuosius laikus prisimena, skaičiuoja išėjusius draugus... Kokia bus bažnyčia taip sparčiai europėjančioje Lietuvoje, ar neišsigims? Ar nepalies jos Lietuvai nebūdingi įpročiai ir papročiai?..

Rugpjūčio 11-ąją Palūšėje šv. Lauryno atlaidai. Užrašai ant bažnyčios durų kviečia čia įžengti geriems, išeinantiems linki būti geresniems. Būkite atlaiduose tokie, būkite kartu. Pirmosios mišios – votiva – 10 val., antrosios mišios – suma – 12 val. Tuo pačiu visi paprašykime, kad Dievas nepagailėtų kunigui A.Ulickui sveikatos ir kad šiemet jis dar nesugalvotų palikti Palūšės bažnyčios kažkam poudkra.

ANP kultūrologė
Dalia Savickaitė

Pašaminė

Garsus Lietuvos istorikas B. Kviklys savo knygoje rašo, kad Pašaminės vardas kilęs nuo Šaminės upelio, kuriame laikydavęši ša-mai. DLK laikais Pašaminės dvaras priklausė Narbutų, vėliau Daugėlių giminei. 1760 m. Stanislovas Narbutas įkurdino Pašaminėje basuosius karmelitus ir 1780 m. pastatė pirmąją Rytų Lietuvoje bažnyčią. Pašaminės parapijos dvasinius reikalus tvarkydavo karmelitai. Čia veikusiai parapijai priklausė 764 asmenys. Vienuoliai buvo įsteigę mokyklą. Joje jau 1782 m. mokėsi 21 vaikas. 1818 m. bažnyčia buvo perstatyta. 1832 m. rusų valdžia uždarė karmelitų vienuolyną ir pasisavino bažnyčią.

Tautinis lietuvių atgimimas Pašaminės apylinkėse pradėjo reikštis jau XIX a. gale. Lietuviškų mokyklų nebuvo, todėl vaikai mokėsi slapta. Jau 1905 m. Pašaminės kaimas į Didįjį Vilniaus seimą buvo pasiun-

tęs savo atstovą –Praną Žylį. Nuo 1916 m. čia kasmet buvo ruošiami lietuviški vaidinimai. 1918 m. šią vietovę užėmė bolševikai, 1920 m. liepą ji trumpam buvo išlaisvinta. 1920-1921 m. Pašaminės motinos samdydavo mokytoją savo vaikams. 1924 m. čia įsteigtas Švenčionių Ryto draugijos skyrius. Pirmąją jo valdybą sudarė T. Ankėnaitė, A. Zabarauškas, J. Lubakauskas, V. Šalna, M. Gimžauskas, J. Žygas. 1925 m. buvo įsteigta lietuviška mokykla, nors ji nuolat buvo uždarinėjama, stengėsi nenutraukti veiklos. 1933 m. įsteigta lietuviška skaitykla. Ji gaudavo 35 egz. 4 pavadinimų laikraščius, ją lankydavo 30 žmonių. Lietuvių puoselėtojai buvo kalinami, uždarinėjamos kultūros įstaigos, bet nepaisant to 1933 m. Pašaminėje buvo suroštas dainų ir muzikos koncertas. Kultūrinis šio kaimo gyvenimas aktyvus ir šiandien.

Stogastulpis Pašaminės gyventojų Kraujalių sodyboje.

Pašaminės naujakuriai

Aukštaitijos nacionalinio parko paribyje - Pašaminės kaimas. Šalia Šventas ežeras, upelė Šventa. Gal šių vietovardžių gražumas, o gal tiesiog apylinkių grožis į šį kaimą dar 1970 m. atviliojo skulptoriaus G. Jokubonio šeimą. Čia praleistos visos vasaros, čia augo vaikai - Tomas, Eglė, Julius, lankosi anūkai, čia gimė nuostabūs ponios Bronislavos gobelnai, pono Gedimino skulptūra "Vytautas" (pastatyta Birštone). Kaimo gyventojai didžiuojasi, kad toks iškilus žmogus - Pirčiupio motinos, Maironio (Kaune), Mažvydo (Vilniaus resp. b-ka), įvairių bareljefų ir

kitų monumentalų, emociingų, kompaktiškų formų skulptūrų autorius dabar jau ir jų "žemliokas". Per tiek metų jie jau savi kaime. Kaip patys sakosi - apie šias vietas žino daugiau nei vietinis jaunimėlis. Kaimas jais pasitiki - net vaikus krikštyti kviečia. Šie "atėjonys" dabar kuo puikiausiai kalba vietine tarme. Jokuboniai pamena, kaip, vos nusipirkę sodybą, sulaukė pirmųjų svečių. Vietiniai gyventojai buvo gan konservatyvūs, todėl į "atsibosčiusius" žiūrėjo įtariai, klausė "negi anas čia gyvins?". Visi tikėjosi, kad Jokuboniai pasielgs kaip kunigo brolis - namą išrinks

ir vietiniais vandenimis nuplukdys į Nemuną, o Kaune jį vėl surinkę - apsigyvens.

Kai Jokuboniai lankėsi ANP direkcijoje daugiausia kalbėjome apie 1963 m. Palūšėje vykusią kūrybinio jaunimo stovyklą. Tai buvo pirmasis tokio pobūdžio renginys Lietuvoje. Visų stovyklos dalyvių šie inteligentiški žilagalviai jaunuoliai jau nepamena, bet ryškiausiai atminty išliko V. Petkevičius, V. Landsbergis, V. Laurušas, I. Meras, M. Petuškauskas, J. Vaičiūnaitė, A. Sluckaitė-Jurašienė, V. Bložė, J. Aputis, A. Drilinga. Visos šios pavardės mąstančiam žmogui kuo puikiausiai žinomos. Vieni dar kuria, kiti politikuoja, vieni Lietuvoje, kiti užsieny, o treči... anapily...

Laikas žiaurus. Man, gimusiai tame dešimtmetyje, kai šie iškilūs žmonės jau kūrė ir stovyklavo viskas buvo be galo įdomu. Blykstelėjo net tokia mintis - gal V. Landsbergis dabar Palūšėje lankosi ne politiniais tikslais, o sentimentų vedamas? Sunku buvo įsivaizduoti kaip V. Petkevičiui sekėsi bendrauti su V. Landsbergiu. Negi jų politikavimas sukuria tokį prieštarą vaizdą? Juk šiandienos gyvenime jie atrodo tokie skirtingi ir nesuderinami... V. Petkevičius dar sovietų laikais per tuometinį sąjungos leidinį "Literaturnaja gazeta" išdrįso paprieštarauti naftos plūdurų statymui Baltijos jūroje, o persitvarkiusioje Lietuvoje leido

Nukelta į 18 psl.

Pašaminės naujakuriai

Atkelta iš 17 psl.
statyti terminalą...

Skulptorius G.Jokubonis prisimindamas stovyklos "šposus" sakė, kad jau tuomet V.Landsbergis vaikščiodavo atokiau - rankšluostis per petį, šachmatų lenta pašonėj, o neramiojo V.Petkevičiaus buvo pilna visur. P.Gediminui įsiminė vienas jo pabendravimas su V.Bložė. "Ilgas stalas, saulėkaitoje sėdi V. Petkevičius ir valgo sriubą. V. Bložė sako: nesėdėk saulėkaitoje, iškepsi, o V.Petkevičius atžė: aš ne tu - šešėly sėdėt nemoku". Prof. G.Jokubonis pasakojo, kad jie gyveno palapinėse. Kiekviena palapinė turėjo vardą ir tuo vardu vėliau vadindavosi ir kitose stovyklose, pvz.: J.Apučio palapinė buvo "Puodžiūnkiemis", o štai jų - "Un dunduncio vulkono". Iš kur toks keistas pavadinimas? Gerb. skulptorius sakė, kad jų programoje buvo susitikimai su vietiniais gyventojais. Pavardės

jis jau nepamena, bet, kiek sugebėjau suprasti, tai buvo Justinas Dieninis. Tai jis ir sakė, kad šiam krašte visi gyveno "un dunduncio vulkono" - laukė - naujos valdžios ir bijojo, kad viskas bus bendra, net "po vienu koldru" reiks su kaimyne miegot. Palūšinis (Palūšės gyventojas) pasakojo, kad to sunkumo senais laikais ne tiek jau daug buvo - gal tik kad mergiotės ne nailonais vilkėdamos, o su su ašutiniiais marškiniais miegodavusios...

I šią stovyklą buvo kviečiami kūrėjai iki 35 metų, todėl būdavę labai linksma, išskildavę specifinių jaunatvinių problemų. Štai V.Bložė savo moteriai vandenį šildydavo užkūrus mašinos motorą, o B.Jokubonienė visą naktį prasėdėjo I Mero palapinėje klausydama jo tada rašomo romano "Lygiosios trunka akimirka" skaitymo. A.Drilinga, nors ir ne pats

kalčiausias, gavo baudą už miško kirtimą. Vienas per kitą šios žavios poros atstovai pasakojo prisiminimus. P.Bronislava ieškojo dvasingumo, p.Gediminas - nu-trūktgalviško vyriškumo, Taip jau gamtos surėdyta... Kurioje vietoje buvo įkurta stovykla? Jokubonių šeima sakė, kad tokios vietos Palūšėje jau nebematą... Laikas pertvarkė ir krašto vaizdą... Pagal jų pasakojimus atrodo, kad tai smėlio kalva prieš valtinę. Dabar čia miškas, o tuomet buvo tik mažytės pušelytės. Turistinė bazė dirbo ketverius metus, matyt, jų teikiama paslauga buvo - atvežti pietus stovyklautojams. Parko Lietuvoje tuomet dar nebuvo...

Dabar profesorius G. Jokubonis pagal sutartis dėstytojauja Dailės akademijos skulptūros katedroje. Nei jis, nei elegantiškoji p. Bronislava nepraranda noro kurti. Jie visur mato grožį. Ypač stebisi šiuo unikaliu kraštu. Vadina jį snaudžiančiu, nenubudusiu. Daug bendrauja su "Nalšios" mu-

muziejumi, negali atsi-stebėti jame sukauptais unikaliais eksponatais. P.Gediminas sakė, kad visose savo kelionėse po platųjį pasaulį jis nematęs tokių radinių kaip mažame šio krašto istorijos muziejuje. Didelį susidomėjimą jam kelia archeologo A. Girininko kasinėjimų rezultatai senojoje akmens amžiaus gyvenvietėje šalia Rėškutėnų. Jokuboniai sako, kad kažkaip reikėtų supurtyti, sužadinti šio krašto žmonių ambicijas, išmokyti didžiutis savo nepaprastumu.

Man dabar tenka organizuoti ANP kultūrinę veiklą. Pasiūliau Jokuboniams sukviesti pirmosios jaunimo kūrybinės stovyklos dalyvius į Palūšę. Jiems idėja patiko, žadėjo paagituoti kolegas kūrėjus. Manau, kad jiems patiems būtų smagu pabraidyti jaunystės lankų prisiminimuose, o mums - provincijos gyventojams - bendravimas su kūrėjais visuomet yra kaip tyro oro gurkšnis.

Dalia Savickaitė

Europos paveldo dienos

Rugsėjo 14-22 dienomis ANP direkcija ir Ginučių malūnas pasipuošė neįprasta Europos paveldo dienų vėliava. Šiomis dienomis vyko renginiai skirti Lietuvos medinės architektūros pristatymui. Ši programa gimė prieš 20 metų Prancūzijoje, pernai joje dalyvavo 47 šalys. Vykstant šioms dienoms ypatingas dėmesys yra skiriamas jauniems žmonėms, ypač iš socialiai nestabilių šeimų. Jauni žmonės tomis dienomis mokosi pažinti bendrą Europos kultūros paveldą plačiaja prasme, turint galvoje gamtinį bei

dvasinį jo aspektus. Apie tai kalbama lankstinuke išleistame šioms dienoms išskirti. Ten pat sakoma "Nors ir Lietuvoje gyvename liūdno atsisveikinimo su medžio amžiumi laikus, nūnai čia dar išlikę vertingi mediniai statiniai - savita liaudies, sakralinė ir pasaulietinė kurortų medinė architektūra vertai pelno pasididžiavimą ir turėtų būti deramai saugoma. Daugelyje kitų Europos valstybių tokių statinių išlikę daug mažiau arba jau visai nebėra. Tačiau ar teko girdėti nors vieno politiko kalbą, kurioje jis didžiutusi

matėte daug miesto merų, iškiliųjų pasidairyti su savo komanda po medinius miesto rajonus arba priiman-

Vaišnoriškės kaimas.

savo miesto ar kaimo medinė architektūra, puikiai išsilaikiusiu pastatu, klėtimi, kuris paakintų miestelėnus tai saugoti ir puoselėti? Ar

čius užsienio svečius mediniame miesto kvartale."

Kultūros vertybių apsaugos departamento Ute-
Nukelta į 19 psl.

Europos paveldo dienos

Atkelta iš 18 psl.

nos teritorinis padalinys, vadovaujamas R. Mikulėno taip pat aktyviai dalyvavo organizuojant tokias dienas apskrityje. Kadangi šiemet šių dienų finansavimas "apkarpytas" tai ir renginių apimtys mažesnės. Utenos II ir Kraštonos vidurinių mokyklų moksleiviai rugsėjo 10-11 dienomis ekskursavo po ANP medinės architektūros paveldo objektus. Moksleivius lydėjo

mokytojai, visas Utenos teritorinio padalinio kolektyvas, ANP darbuotojos I. Čeponienė ir D. Savickaitė. Kelionės metu buvo pateikiama informacija apie Parką, objektuose detalios aiškinamos medinės architektūros subtilybės. Mokinius žavėjo senoviniai aviliai bitininkystės muziejuje, Ginučių vandens malūnas, saviti, rudenio prailgę Šumina, jo kluonai, kurie statyti taip, jog juose galima krauti

žalią žolę (nedžiovintą šieną), jų mediniai vyriai. Toliau maršrute - Vyžiai, jau ki ir tinkamai užlaikoma botanikos instituto sodyba Vaišnoriskėje, garsi Palūšės bažnyčia, medinis akmenų amžiaus būstas. Neišsunkantis informacijos šaltinis šiose ekskursijose buvo pats jų organizatorius R. Mikulėnas. Iš jo lūpų vaikai išgirdo kodėl po šiaudiniais stogais dedamos medžio kartys (kad vagims sunkiau

būtu), kodėl klėtys ant akmenų stovi ir net tokius dalykus, kad aukštaitiškų langų puošybos elementai turi būti iš vidinės pusės drožinėjami. Reikėjo matyti su kokia meile jis kalbėjo apie senąją kultūrą!

O vaikams, aišku, svarbiausia išsidukti. Kas tai darė pačios ekskursijos metu, kas po jos, bet visų jų galvelėse liko šiek tiek naujų žinių, supratimo apie paveldą, medinę architektūrą, senųjų kaimų dvasią.

Dalia Savickaitė

Reprezentacija "Vilniaus dienos"

Praėjusį savaitgalį nušurmuliavo, nuvilniavo "Vilniaus dienos". Aukštaitijos nacionaliniam parkui taip pat teko garbė jose dalyvauti, aukštaitiškų dienosose save parodyti.

Ankstyvą rugsėjo 21-osios rytą sukrovėme didžiausian sunkvežimin savo rakandus - paviljono sienas, standus, avilius, didžiulį puodą, ekologinę laužavietę, tvoreles nuo kaimynų atsitverti, kelmelius patiems prisėsti. Kitu transportu važiavo nematerialiosios kultūros rodytojai - senovinės bitininkystės muziejaus gospadoriai Kazlai, A. Šuminas ir Ivanauškų šeima iš Ginučių, trys ANP darbuotojos - I. Šimonienė, J. Gimževskienė ir D. Savickaitė. Vos atvykę gavome "vietą" ir pradėjome darbuotis. Norėjosi kuo greičiau susitvarkyti, nes Anykščių Arklio muziejaus kiemas jau stulbino savo grožiu, įgarsinimu ir nuostabiomis to kra-

ginutiškai puikiai save parodė ir net Agociutei polką paskyrė. Nežinia ar todėl, kad mūsų muzikantai joms patiko, ar mūsų verdama

dovanojom, o kai dangus dangus rimtai niaukstytis pradėjo, susikrovėm atsi-vežtą grožį ir namo pasukom.

Kaip visuomet ir sunkumų buvo. Dar kartą labai atsiprašome Vidiškių mokyklos vaikų šokių kolektyvo. Tikrai labai norėjome juos vilniečiams parodyti, bet ANP direkcija tiek transporto neturi... o kiti dėdės, kurių įstaigos turi didesnes transporto priemones, nesutiko jų duoti... Tikrai sudarysime progą jiems pasirodyti mūsų kituose renginiuose.

Juokingiausia buvo, kai jau prie pat Vilniaus atsiminėme, kad aukštaitiško vandens arbatai Ignalinoje neįsipylėme... Geras dalykas ta "vairuotojų" parduo-tuvė prieš Vilnių - ir jos darbuotojos labai malonios. Vos paprašius iškart sutiko visą bidoną vandens vilniečiams dovanoti... negi iš Neries semsi... Šventės metu ir naudingų kontaktų užmezgėme - ir ukmergiškiai, ir panevėžiečiai nori mūsųose save parodyti.

Dalia Savickaitė

*ANP darbuotojos apsilankiusius vaišina
čiobrelė arbata.*

to dainomis. Mašinų vairuotojai A. Bartasiūnas ir A. Poklikajevs kėlė, kalė, o jiems Irena dirigavo, mes su Jūrate tvorėme dėliojom, aviliams vietos ieškojom... Muzikantams nebuvo numatytas pasirodymas didžiojoje, nuostabi malūnų dengtoje scenoje, bet vedančiajai - Agociutei - taip pono Ivanausko vardas - Fortunatas - patiko, kad net scenon pakvietė. Šaunieji

čiobrelė arbata, kuriai išvirtinti A. Krikščionas ugnį kurstė, taip gardžiai kvėpėjo, bet mūsų ekspozicijon jos vis ragino užsukti. "Pasirgom" už pasirodančius ignaliniečius ir ceikiniškius ir toliau atsilankantiems apie ANP, Ignalinos rajono grožybes, kaimo turizmą, bitininkavimo subtilybes pasakojom, "Ladakalnius" ir bukletus dalijom, radijo viktorinos nugalėtojus ap-

Aštuonios draugystės dienos "Mėlynųjų ežerų" stovykloje

Liepos 15-23 dienomis, jau trečius metus Aukštaitijos nacionaliniame parke, Palūšėje, vyko tarptautinė ekologinė stovykla "Mėlynieji ežerai" (Blue lakes). Stovykla subūrė 15-17 metų jaunimą su jų vadovais iš Baltarusijos, Latvijos ir Lietuvos regionų. Lietuvai atstovavo 10 jaunųjų stovyklautojų iš Ignalinos, Visagino, Dusetų, Švenčionių, Švenčionėlių, Utenos ir trečius metus vadovu dirbantis VU medicinos fakulteto III kurso studentas Andrius Degulys. Iš viso čia susirinko 36 stovyklautojai. Gaila, tačiau šiais metais neprisijungė grupė iš Norvegijos, kurie ir finansuoja šį projektą. Šioje stovykloje bendravimas, kaip ir anksčiau, buvo anglų kalba, todėl daugelis stovyklautojų pagerino šios kalbos žinias.

Tik atvykę į Palūšę, sutikome vieną iš stovyklos įkūrėjų, jos direktorių Liną Stanaitį, kuris kiekvieną dalyvį stengėsi nepastebėtai užklupti ir padaryti momentinę nuotrauką. Pirmasis žaidimas (jo tikslas - išmokyti bendraamžių ir vadovų vardus) pasiteisino. Dalyviai apsigyveno tradiciniuose stovyklos namečiuose, kuriuos praminė "garažais". Beje, kiekvienos šalies atstovus "garaže" turėjo gyventi su kitos šalies atstovu, todėl pirmoji naktis daugeliui buvo susipažinimo. Antrąją dieną stovyklautojai buvo padalinti į dvi dideles grupes, kurios žaidė du žaidimus: žmonių perkėlimas per virvę į kitą pusę ir sunkusis žaidimas - krokodilų jūra. Žaidimai buvo skirti sutvirtinti komandas, kadangi

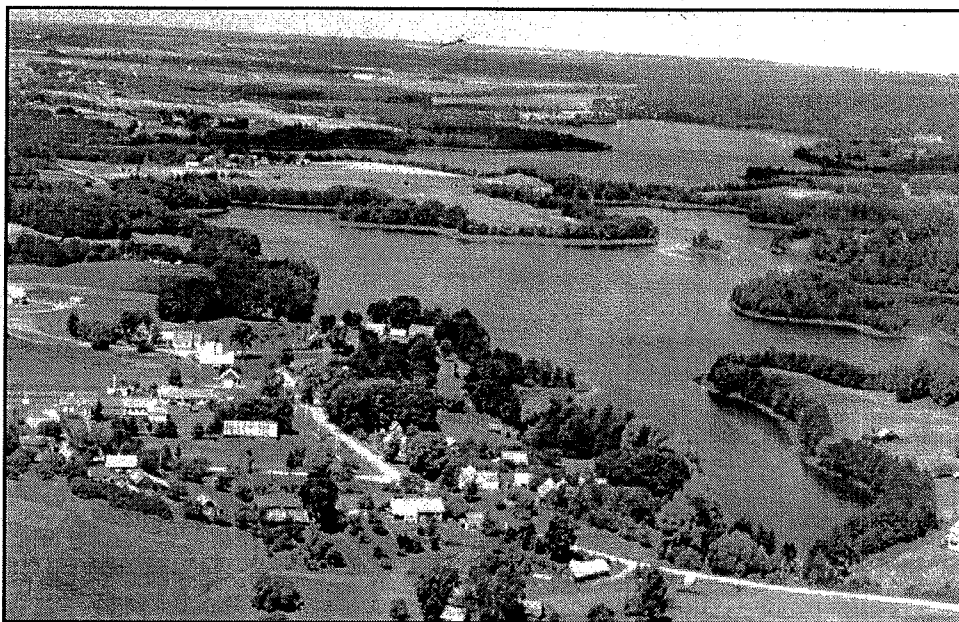
kitą dieną stovyklautojai turėjo išvykti į didžiulį dviejų dienų žygį. Anksti rytą viena (iš dviejų) grupių valtimis, o kita - keliaujant turėjo pasiekti nakvynės vietą (už 16 km nuo Palūšės). Gražūs parko vaizdai, didžiuliai miškų masyvai, nuostabi augmenija, didžiulis draugų būrys, net nepastebėjom, kaip greitai įveikėme kelionės maršrutą. Nuostabią vaka-

ręjo vykti atgal į stovyklą Palūšėje, tačiau dabar jau atvirkščiai - tie kurie plaukė, turėjo žygiuoti, o žygiavusieji plaukti. Netrukus atsidūrėme bazėje, bet didžiulis atstumas išsekino ne vieną.

Ko gero įdomiausia - plausto statymas. Pasi-skirstė į dvi komandas išskubėjome prie Lūšių ežero. Susikūrė didžiulius, bet skirtingus plaustus įleidome

žaidimus ir padainavo tautines dainas, o latviai sugalvojo ypatingai juokingą vaikinų, pravarde "Čikenas", pasirodymą - šoko breiką.

Kiekvieną dieną jaunieji stovyklautojai turėjo atlikti ekologinio pobūdžio užduotis. Didžioji dalis užsiėmimų vykdavo nacionalinio parko informaciniame centre. Jų metu skirtingų šalių atstovai aptarė ir supažindino vieni kitus su savo krašto ekologija, jos problemomis, ieškojo bendrų sprendimo būdų. Dau-

riene ir kitos dienos pusryčius paruošė Ignalinos jaunimo centro direktorius, šios stovyklos globėjas Edmundas Kilkus su žmona. Keletui vaikinų, kurie plaukė valtimis, delnuose atsirado nuospaudos, o žygeiviams pavargo kojos. Tačiau daugelis su didžiuliu entuziazmu dalyvavo naktiniame žygyje, kuris buvo daugiau juokingas negu baugus. Grįžus į nakvynės vietą nuovargis nepalaužė noro susipažinti. Tad grupelė stovyklautojų sėdėjo prie laužo ir pasakojo patirtas linksmas istorijas.

Ryte abi komandos tu-

juos į vandenį. Pagrindinis žaidimo tikslas - pergabenti komandą į kitą ežero krantą ir tai padaryti pirmiems. Po sudėtingų, juokingų lenktynių sugrįžome atgal į savo namukus.

Visiškai nejučia atėjo metas lietuvių kultūriniam pasirodymui. Visi puolėme ką nors galvoti, nes iki pristatymo buvo likusi tik valanda. Išsirinkę keletą lietuviškų dainų ir prisiminę tautinius žaidimus šią užduotį atlikome. Beje, kultūrinį pasirodymą turėjo pristatyti ne tik lietuviai, o ir latviai, baltarusiai. Pastarieji parodė savo tautinius

gelis ekologijos išmoko žaisdami žaidimus, vykdydami sociologines apklausas. Darbas vykdavo grupelėmis gauti rezultatai buvo pristatomi bendrai.

Bene sudėtingiausias uždavinys buvo pasijusti tam tikrą miesto bendruomenės atstovų rolę. Pasi-skirstėme į keturias grupes, kurias sudarė žaliųjų judėjimas, miesto savivaldybė, mėsos fabriko darbuotojai, mėsos fabriko direkcija. Uždavinys - surasti bendrą, visus tenkinantį sprendimo būdą. Po ilgų diskusijų įveikėme ir šią užduotį. Šio

Nuketla į 21 psl.

Stripeikiuose skambėjo vaikų balsai

Rugpjūčio 26 - 29 d. Stripeikiuose, Bitininkystės muziejuje, stovyklavo 24 vaikų grupė iš Ignalinos, N. Daugėlišio vaikų globos namų bei Didžiasalio laikinos globos centro.

Vadovai kartu su vaikais kėlė sau konkrečius tikslus pailsėti, patalpinkauti muziejuje, susipažinti su bitininkystės tradicijomis bei numatyti tolesnį Jaunimo centro ir rajono seniūnijų vaikų ir jaunimo bendradarbiavimą.

Atvykę į Stripeikius, buvome gerokai nustebinti, kad gyvensime muziejaus teritorijoje. Supratome, kokia tai atsakomybė ir kaip svarbu neapvilti muziejaus šeimininkų pasitikėjimo.

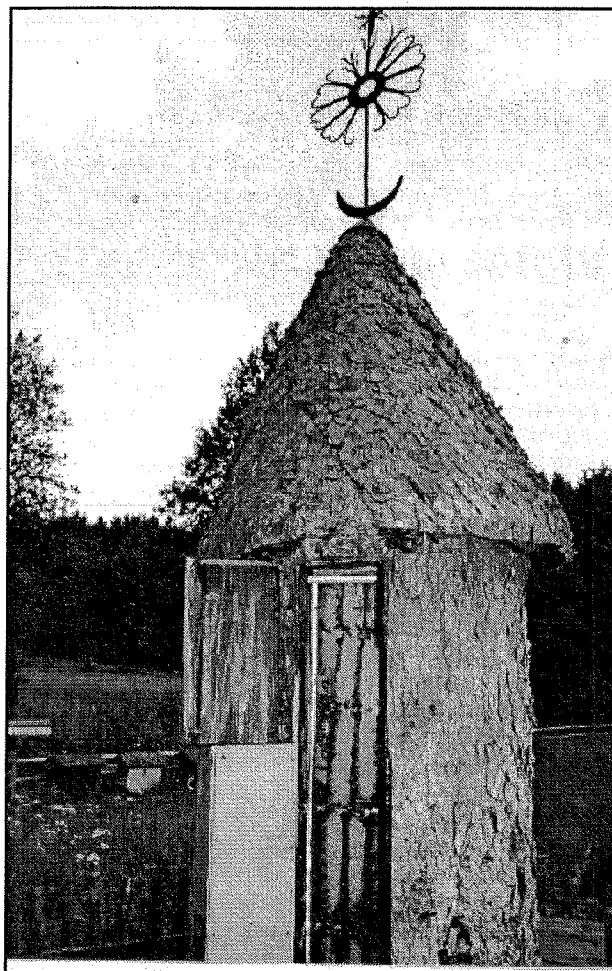
Kiekvieną dieną sočiai papusryčiaavę bei išsimaudę šalia esančiame Šaminio ežerėlyje, skubėdavome padirbėti - rinkome laukinio barkūno sėklas. Po pietų irgi neteko nuobodžiauti - Bitininkystės muziejaus įkūrė-

jas Bronius Kazlas pasakodavo apie senovės bitininkystės tradicijas.

B. Kazlo filosofiniai pamąstymai apie žmogaus sielą, apie blogį ir gėrį, apie mūsų sapnų pasaulį sudomino bei suintrigavo ne vieną. O vakarais mus žavėjo laužo šviesa, žvaigždėtas dangus bei mistinių kompozicijų siluetai. Taip suderinę darbą ir poilsį, praktinius užsiėmimus bei programas, mes puikiai pailsėjome. Džiaugdamiesi kiekviena gamtos lopšy praleista valanda, mes gerėjome, tobulėjome. Įsitikinome, kad aplinka savo grožiu ugdo dorovę, žmogiškumą bei atvirus tarpusavio santykius.

Už jaukų prieglobstį, svetingumą bei skanų medų nuoširdžiai dėkojame ponui Broniui Kazlui ir visiems Bitininkystės muziejaus darbuotojams.

Veslava Luneckienė
N. Daugėlišio vaikų globos namų spec. pedagogė

Visas bičių šeimos gyvenimas senovinės bitininkystės muziejaus ekspozicijoje.

Aštuonios draugystės dienos "Mėlynųjų ežerų" stovykloje

Atkelta iš 20 psl.

Žaidimo metu galėjome savo kailiu patirti, kad labai sunku rasti kompromisą tarp skirtingų atstovybių. Sociologinių apklausų metu stovyklautojai bendravo su žmonėmis, norėdami sužinoti jų nuomonę ekologinio pobūdžio temomis. Žinias įtvirtinome ne tik praktiškai, bet ir teoriškai, kadangi po kiekvieno užsiėmimo buvo pravedama paskaita.

Priešpaskutinę dieną vyko oficialus stovyklos "Mėlynieji ežerai" uždary-

mas. Kaip ir kiekvienais metais, į šią dalį pasveikinti atvyko Ignalinos rajono meras Bronis Ropė bei viena iš stovyklos įkūrėjų Edita Kondrotienė. Kiekvienas dalyvis ir grupių vadovai gavo sertifikatus, kurių kitoje pusėje - visų stovyklautojų adresai. Po oficialiosios uždarymo dalies pajutome, kad netrukus visi turėsime išsiskirti.

Ne be ašarų išsiskyrėme. Jau nuo ankstyvo paskutiniosios dienos ryto buvo galima pastebėti pirmąsias raudeles. Paskutinis ra-

tas... Visi stovyklautojai sustojo susikibę rankomis ir galvojo apie kartu praleistas dienas.

Ši stovykla daugeliui padėjo daugiau sužinoti apie ekologiją, susipažinti su kitų tautų kultūra ir papročiais, susirasti naujų draugų ir visiems būti vieninga komanda. Paklausus stovyklautojų, ką jie norėtų išsivežti namo, vieni sakė, kad puikius vadovus ir draugus, kiti gerą orą ir gražią gamtą. Tačiau kiekvienas dalyvis išsivežė kažką tokio, kas liks giliai širdyje visą gyvenimą.

Galbūt geriausias šios stovyklos įvertinimas - stovyklautojų noras susitikti ir

pabūti drauge dar kartą. Vadovus nustebino latvių kartojimas "Mes nenorim namo". Už šią šauniai suorganizuotą stovyklą, šiltą bendravimą ir mokymą pažinti, didelę padėką tariame organizatoriams: Linui Stanaičiui bei Tadiui Kasmauskiui. Taip pat Ignalinos merui Broniui Ropėi ir Editai Kondrotienei už nuoširdžią globą.

**Giedrė Degulytė,
Rolandas Stripeikis**

Tarpmokyklinio aplinkotyros klubo "Viola" viceprezidentai

KAIMO KRONIKOS

Leonas ŠIDLA

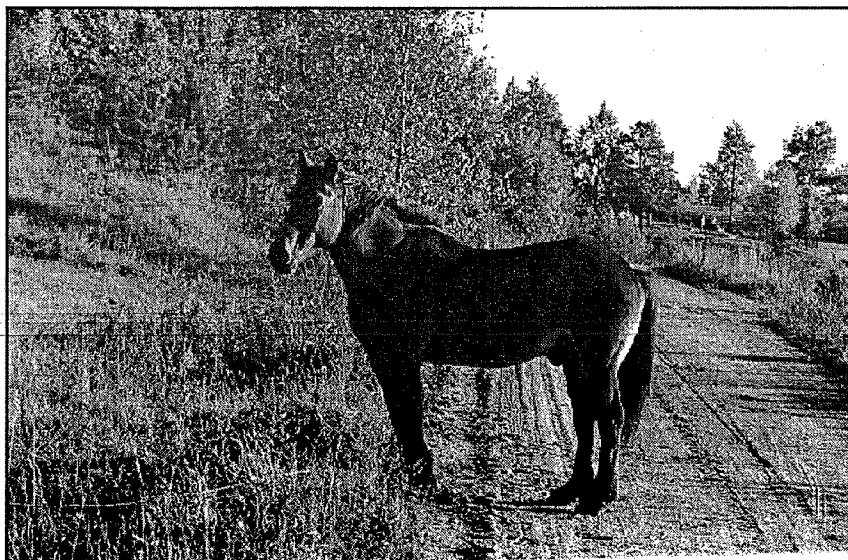
DĖDĖ AMERIKONAS ARBA VILIM ŠIORLAK DABIL ES

Seniai labai seniai Papiliakalnės kaimo gyvenimą gan ramų, sudrumstė žinia, kai gavome mes telegramų, visus sukėlė ta žinia ant kojų nes joje dėdė "mušė": iš Amerikos aš atvažiuoju. Tai sužinojus gimines, kaimynus, Ir visą kaimą apėmė toks dūkas Lyg dėdė būtų knygoje aprašytasis Frankas Krukas. O dėdė ugnį, vandenį praėjęs Į namus gimtuosius Sugrįžo tarsi Odisejas. Jaučiu jam pagarbą už tai kuo nuoširdžiausią. Tad, kaip Homeras sako: "Vyrai Pagarbink, Mūza, prityrusį vargo didžiausio". Vos metęs žįsti mamos papą, nuo jos sijono atitrūkęs, užsimovęs pakulines kelnes paskui kiaulės uodegą sekioi pradėjęs, be jų avis, karves, jaučius ganęs, ant kiaulių ir jaučių jodinėjęs jaučio tarpuragėje lyg balne sėdėjęs tu buvai baisiai padūkęs. Kas tavo šunybių, išdaigų nežino... Tave Ginučių kaimo žydai Papiliakalnės kaimo piemenų pabaisa vadino. Nuėjęs pas Ginučių kaimo žydą tabokos pirkti su Papiliakalnės kaimo šunų gauja tu tyčia su pardavėja ilgai užsiderėjęs ir tuo jos pardavimui prikeptą pilną bandelių geldą savo bičiuliams šunims supenėjęs ir staiga su jais iš krautuvėlės dingt suspėjęs- juk jie tavi draugai, visi jie tau tarnauja už tai didžiausio chuligano vardą apturėjai... Ginučių kaimo žydai su supirktais kiaušinėiais į Linkmenis parduot dar patamsiais per Papiliakalnės kaimo laukus skubėjo, kol šio kaimo piemenys gyvulių išginti

nesuspėjo, nes tau gražiai jiems vadovaujant žydai išpirkė duoti turėjo, o jos nedavę savo nešulį tik košę ir kevalus beturėjo... Praeit pro pakelės medžius žydai taip pat bijojo, nes dažnai ant jų galvų "šiltas lietus" linojo... Per Novenos upės lieptą jie eiti bijojo, nes nuo liepto vidurio vandenį save mazgojo.. Už tuos savo "žygius" dažnai tu nukentėjai ir minkštoj vietoj botago ar vyties padarytas žaizdas šaltame ežero vandenį "išlaizinėjai"... Vėliau, jau paaugęs, ganymą baigęs bernauti pas bagočius pradėjai, bet ir čia savo šposais, visokiais prajovais garsėjai. Anuomet visoje apylinkėj žinojo ir vaikas ir jaunas ir senas, kad staiga – nei iš šio nei iš to prie Kirdeikių kapinių naktimis vaidenas. Tik vėliau, kai gimtuosius kraštus palikti buvai pasirengęs, vaidenimosi slapstį tu atidengęs:

paaikšėjo kad scenarijų ir vaiduoklius tu su savo draugu buvai surengęs... Tais, dar caro laikais, taip pat buvo visokių vagių, bet tarp jų garsėjo "gildija" arkliavagių. Tuomet tu buvai samdiny, beteisis pavaldinys, gaspadoriaus eržilus per naktis tu saugot privalėjai, todėl kartu su jais miegojai, gulėjai. Taigi, šiems vagims tu surengei rimtų, o kartu ir linksmy nutikimų. Aidai jų lig šiolei ir rimtį ir juoką dalija. Neramaus tu buvai būdo, nemėgai sėdėt rankas sudėjęs, todėl ir prasidėjo tavo odisejos... Pirmųjų tavo klajonių keliai – mėnesius trunkančios kelionės- Tolimieji Rytai. Tu ne ekspresais keliavai-buvo kiti zakonai. Į rytus traukdavo tada prekiniai traukiniai, prie jų prikabinoti gyvuliniai vagonai. Po mėnesį trunkančiose kelionėse, trynimosi tuose vagonuose atsirasdavo skylės švarko alkūnėse bekeliaujančius užpildavo utėlės, kankindavo, skaudžiai kando pasiutėlės. Jūsų kelionės tikslas - tiesti geležinį kelią, kasmet vis po truputį, vis po kruopelę. Sakei – anas kraštas, rodos snaudžia Dangus ir debesys žemai, užėjus audrai rodos, kad ant lubų griaudžia. Tu sakydavai – ar žinai navatni žmonės gyvena tenai – anys vadinasi kinai.

Nukelta į 23 psl.

DĖDĖ AMERIKONAS ARBA VILIM ŠIORLAK DABIL ES

Atkelta iš 22 psl.

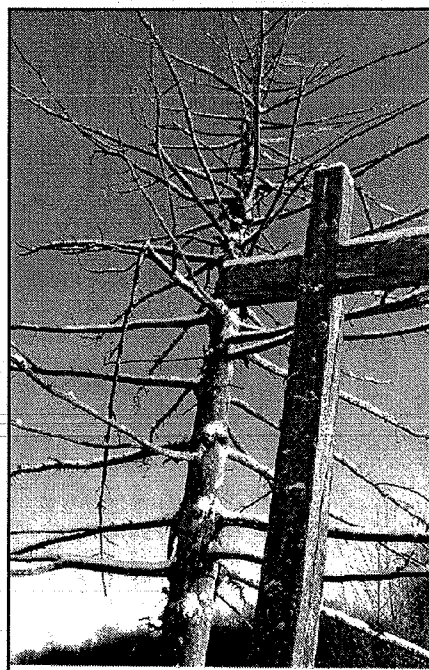
O tu žinot privalai - pas kinus viskas atbulai:
moterys kelnes užsimovę ulioja,
o vyrai kasas nešioja.
Jų akys siauros lyg viksva prapjautos.
Tu juokdavais, kad per kinus viskas kitaip,
netgi užpakaly jų pautas.
Sakei, kad valgo jie supuvusius kiaušinius,
visokius vabalus, varles ir žiogus.
Prie kiniškos degtinės jie užkandis neblogas.
Tu pasakodavai, kad pas kinus jūs gerdavot kinų degtinę
kuri visai nebologa – sukdavo ji, nelaboji,
kuomet užkandi varlės koja.
Kuomet Chabarovske tu pabuvojai,
pasiekei Amūrą, Charbiną,
Port-Artūrą,
užsibaigę tavų kelionių turas.
Namo tu sugrįžai. Nenurimai.
Pažint pasaulį, toliau keliauti traukė.
Be to, į caro armiją
tave tarnauti šaukė.
Žinojai tu, kad ten toli,
net už vandenyno
yra Amerika šiauri, Brazilija ir Argentina.
Į armiją jau šaukia,
tad nieko tu nelauki
kelionei skolini lėšų
dezertyruoji ir brauki toli už Atlanto.
Ir buvo tuomet jau ne juokas grynas
mėnesį suptis laive, kurį blaškė vandenynas.
Kelionėj tu praradai net gerą ūpą,
ir vis sakei, kad prakeiktasis supa.
Juk ne mamos lopšys laivelis šis -
supimas ten tau veržėsi per gerklę,
per akis.
Pasiekus Amerikos krantą,
Niujorko salą,
Sveikatą tikrino taip, kad net širdis apsalė.
Taigi atrinkti čia buvo patys geriausieji,
gerumo to esmė - patys stipriausieji.
Amerika atvykėlių nelabai mėgo,
tad priėmė juos tik kaip pigią darbo jėgą.
Visiems į čia atvykusiems taip einas -
įgrūdo tave dirbtį į mainas.
Bet taip ištvirti ilgai negalėjai -
išlindęs iš po žemių dirbti fabrikant
ėjai.
Naują priėmė į darbą kuo juodžiausią,

ir davė darbą kuo sunkiausią.
O fabrikas tas cementą gamino
kas jame dirbo puikiai tą žinojo-
kasdien iš plaučių akmenis sijojo...
Po poros metų ir visus plaučius išspjausi...
Tu pamatei-gyvenimas Amerikoje
ne toks jau geras.
O tuo laiku Europoje prasidėjo
pirmasis pasaulinis karas.
Amerikai jis buvo lyg drumstam
vandenį žvejyba,
plačiai išvystė ji ginklų gamybą.
Čia darbininkų jai reikėjo gausiai
ir pagarba jiems buvo kuo didžiausia.
Iš plaučių išspjovęs paskutinį
akmens drybsnį
į ginklų fabriką lįsti išdrįsti.
Čia priima tave išskėstom rankom,
nes reikia žmonių lieti patrankom.
Čia uždarbiai geri ir yra visko ko tik nori.
Bet žmogaus natūra baugi:
kai gerai turi vis geriau nori...
Padūkt, išgerti vyrai nori,
Kvailioja siaučia ji, zylioja -
kompanija susbėgo įspūdinga.
Bet sausas įstatymas Amerikoje
visiems galioja
ir vis išvengti jo vilioja.
Tad vyrai pinigų sukaupia
ir darbą fabrike nutraukia
pagerti jie kaskart Kanadon
braukia...
Čia porą savačių geria
dūksta, ulioja,
o pinigus pragrėję
Amerikon traukia
kur fabrikantai rankas
išskėtę laukia.
Bet neilgai jiems truko
šitas dūkas:
Europoje karui nurimus
Amerika krizę pajuto...
ginklų gamyba tuoj
vartus uždarė,
Daugelį iš darbo
išmetė, išvarė...
Atsidūręs už ginklų
fabriko vartų
"Zingery" gavai tokį
darbą, kurį ne
kiekvienas ištvirtų.
Dirbai tu ceche metalo
liejimo,
apie kurį vien
pagalvojus siaubas
ima.

Bedirbant čia avarija įvyko
daugel gyvi sudegė, žuvo betgi tau vėl
pavyko.

Tu apdegei čia ranką, koją,
bet sveikata dar liko tau tvarkoje.
Ir ko gyvenime žmogui nebūna-
tau vėlei ranką ištiesė Fortūna.
Nors šposus krėsdavai, bet
buvai doras.
Ir ši savybė tavo lėmė,
kad vienas buržua – ne mėmė
priėmęs dirbtį tvarkyti duoda
visą savų turtų aruodą.
Tad tavo rankose atsiduria jo ūkis,
o tu kaip išmanai tai taip ir sukis.
Na o toliau šie reikalai taip ėjo,
kad ponui pavaldiniu,
o pavaldiniui ponu skūstis nereikėjo.
Ir čia gal kokį dešimt metų
dorai tu dirbai su ukvatu.
Kokių tik nėr ligų ant svieto
Dievulio žmogui pametėtų...
Tu susirgai tokia liga,
kuri vadinasi nostalgija.
Gyvenimas, rodos, neblogas,
bet dūšioj vis verda putoja ir veržias...
Tėviškė - didžiausia brangenybė
ir ima slėgti čia tave baisi nuobodybė:
dieną nakt prieš akis šmėžuoja
mielosios vietos jaunystės...
Nors tu čia gyveni puikiausios
rūmuos,
o tau vis tėviškės dūmo gaudumas...
Tu neturi jėgų su ta liga kovoti-
pritrūko jėgų nuo jos gintis,
tad nutarei, kad tau gana kankintis!

Tęsinys kitame Nr.

**VšĮ turizmo centras
"Palūšė"**
4759 Palūšė, Ignalinos raj.
Tel. 8-229-52891
8-229-47430
Faksas 8-229-52891
El. paštas: turizmas.anp@is.lt
ANP informacinis centras
Tel. 8-229-47478
El. paštas: anp@is.lt

Turizmo centre puikiai gali praleisti laiką tiek mažesnes, tiek didesnes pajamas turinčios šeimos, pavieniai asmenys. Sporto pasaulio žmonės čia gali ruošti krepšinio, buriavimo, irklavimo, žvejybos, slidinėjimo, orientacinio bei kitų rūšių sportines stovyklas, varžybas. Menininkai susitikę Palūšėje ras įkvėpimo eilėms, tapybos bei skulptūros darbams. Profilinių moksleivių stovyklų, įvairių pasitarimų ir konferencijų dalyviai kompaktiškoje teritorijoje gali tobulintis, maitintis, aktyviai poilsiauti, nakvoti. Esant reikalui galime suteikti transporto paslaugas. Užsisakyti paslaugas ir gauti pageidaujamą informaciją galite telefonais visą parą.

Vasaros sezono metu Jūsų kasdien nuo ankstauro ryto iki vėlyvo vakaro laukia 100 vietų **Aukštaičių užėiga**, kurios interjeras supažindina lankytojus su aukštaičių buities rakandais. Savaitgaliais organizuojama

pramoginė programa. Ruošiami banketai, šventinės vakarienės, uždari vakarai. Organizuojamas maitinimas grupėms. Žiemą prie židinio Jus kviečia kita - 20 vietų užėigos salė.

Ignalinos centre ištisus metus Jūsų laukia kavinė **"Palūšė"**, Vasario 16-osios g. 20. Vasaros sezono metu kviečiame apsilankyti užkandinėje prie Giūnučių vandens malūno.

NAKVYNĖS KAINOS TURIZMO CENTRE

1 kambarys 1 parai:

Korpusas (1, 2, 3 ir 4-viečiai kambariai)

1-vietis kambarys-25 Lt.
2-vietis kambarys-35 Lt.
3-vietis kambarys-45 Lt.
4-vietis kambarys-50 Lt.
Yra WC, šiltas, šaltas vanduo, dušai aukšte.
Kambariai žiemą šildomi.

Žaliosios g-vės vasaros tipo nameliai

(2-viečiai kambariai)
2-vietis kambarys-28 Lt

Parko g-vės vasaros tipo nameliai

(2, 3-viečiai kambariai)
2-vietis kambarys-35 Lt.
3-vietis kambarys-42 Lt.

WC, šiltas, šaltas vanduo, dušai atskiroje patalpoje.

Kemp-kvadro g-vės vasaros tipo nameliai

(2-viečiai kambariai)
2-vietis kambarys-32 Lt.

WC, šiltas, šaltas vanduo, dušai atskiroje patalpoje.
Sąlygų maisto gaminimui nėra.

Miškininkų g-vės vasaros tipo nameliai

(4-viečiai kambariai)
4-vietis kambarys-60 Lt.
WC, šiltas, šaltas vanduo, dušai atskiroje patalpoje.
Sąlygų maisto gaminimui nėra.

Nuo 3 paros taikomos nuolaidos.

Nakvynė su sava patalyne - 10 Lt 1 žmogui 1 parai.
Vaikai iki 3 metų apgyvendinami nemokamai.

Draugystės g-vės vasaros tipo nameliai

(2-viečiai kambariai)
2-vietis kambarys-26 Lt.

Dvivietytis kambarys su patogumais

WC, šiltas, šaltas vanduo, vonia, dušas, šaldytuvas. Sąlygų maisto gaminimui nėra.
Žiemą kambariai šildomi.

Dviejų kambarių su patogumais 95 Lt 70 Lt 55 Lt
WC, šiltas, šaltas vanduo, vonia, dušas, šaldytuvas.
Sąlygų maisto gaminimui nėra. Žiemą kambariai šildomi.

Organizuojamos ekskursijos ir vandens žygiai valtimis po Aukštaitijos nacionalinį parką

- * Ekskursijų vadovas - 1 val. - 20 Lt., užsienio kalba (anglų, vokiečių, rusų) - 1 val. - 30 Lt.
- * Vadovas žygiui - 1 val. - 10 Lt, parai su nakvyne - 100 Lt.
- * Bilietas į senovinės bitininkystės muziejų: suaugusiems - 3 Lt, moksleiviams ir studentams - 1 Lt.
- Mikroautobuso nuoma: 1 km - 1.50 Lt. 1 val. - 4 Lt.

EKOLOGINIO ŠVIETIMO CENTRO TEIKIAMŲ PASLAUGŲ KAINOS

1 para nuo 4 paros nuo 7 paros

Dvivietytis kambarys su patogumais

ir virtuve 80 Lt 70 Lt 55 Lt
WC, šiltas, šaltas vanduo, dušas.

Žiemą kambariai šildomi.

Dviejų kambarių numeris su patogumais

ir virtuve 160 Lt 140 Lt 120 Lt
WC, šiltas, šaltas vanduo, dušas.

Žiemą kambariai šildomi.

Konferencijų salės nuoma:

1 valandai - 50 Lt,
1 dienai - 200 Lt.

Nakvynės kainos Giūnučių vandens malūne

1 kambarys 1 parai

1 para nuo 2 paros nuo 4 paros

Dvivietytis kambarys su bendro naudojimo

virtuve 50 Lt 40 Lt 30 Lt
(WC, šiltas, šaltas vanduo, dušas bendro naudojimo)

Trivietis kambarys su bendro naudojimo

virtuve 70 Lt 60 Lt 50 Lt
(WC, šiltas, šaltas vanduo, dušas bendro naudojimo)

Patalpų nuoma

Pirtis vakarui - 80 Lt.
Pirtis su sale vakarui - 120 Lt.
Virtuvėlė dienai vasaros sezono metu - 10 Lt.
Nuomojamos patalpos pasitarimams, seminarams, konferencijoms.

